

E-ISSN: 3023-820X
Yaz 2026 • Summer 2026
Cilt 3 • Volume 3
Sayı 1 • Issue 1

Klasik Divan

Uluslararası Dil, Kültür ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi (KD-UDKEAD)
International Journal of Language, Culture and Literature Researches (KD-IJLCLR)

Editör
Editor-in-Chief

Öğr. Gör. Esra AKA
(Muş Alparslan Üniversitesi)

Danışma Kurulu
Advisory Board

Prof. Dr. Ahmet Atilla ŞENTÜRK
(İstinye Üniversitesi)

Prof. Dr. Bahir SELÇUK
(Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Bülent BAYRAM
(Kırklareli Üniversitesi)

Prof. Dr. Bünyamin TAŞ
(Aksaray Üniversitesi)

Prof. Dr. Ebru Burcu YILMAZ
(İnönü Üniversitesi)

Prof. Dr. Fettah KUZU
(Gaziantep Üniversitesi)

Prof. Dr. Gençay ZAVOTÇU
(Kocaeli Üniversitesi)

Prof. Dr. Halil İbrahim YAKAR
(Gaziantep Üniversitesi)

Prof. Dr. Hasan KAPLAN
(Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)

Prof. Dr. İbrahim Halil TUĞLUK
(Adıyaman Üniversitesi)

Prof. Dr. Kemal YAVUZ
(Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet Celal VARİŞOĞLU
(Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet Fatih KÖKSAL
(İstanbul Kültür Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet Sait ÇALKA
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Prof. Dr. Neslihan İlknur KOÇ KESKİN
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK
(Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

Prof. Dr. Nimet YILDIRIM
(Atatürk Üniversitesi)

Prof. Dr. Oğuzhan DURMUŞ
(Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Prof. Dr. Orhan Kemâl TAYUKÇUOĞLU
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Prof. Dr. Ozan YILMAZ
(Sakarya Üniversitesi)

Prof. Dr. Sadık ARMUTLU
(Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)

Prof. Dr. Serkan TÜRKOĞLU
(Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi)

Prof. Dr. Şerife YALÇINKAYA
(Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Zeki TAŞTAN
(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Doç. Dr. Bünyamin AYÇİÇEĞİ
(İstanbul Üniversitesi)

Doç. Dr. Cemalettin YAVUZ
(Trakya Üniversitesi)

Doç. Dr. Gülşah Gaye FİDAN
(Gaziantep Üniversitesi)

Doç. Dr. Mehmet Akif GÖZİTOK
(Erzurum Teknik Üniversitesi)

Alan Editörleri

Field Editors

Klasik Türk Edebiyatı

Prof. Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇUOĞLU
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Prof. Dr. Şerife YALÇINKAYA
(Ege Üniversitesi)

Halk Edebiyatı

Prof. Dr. Canser KARDAŞ
(Muş Alparslan Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Damlanur KÜÇÜKYILDIZ GÖZELCE
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Yeni Türk Edebiyatı

Prof. Dr. Zeki TAŞTAN
(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Türk Dili

Prof. Dr. Ümit HUNUTLU
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Türk İslâm Edebiyatı

Doç. Dr. Bünyamin AYÇİÇEĞİ
(İstanbul Üniversitesi)

Doç. Dr. Yılmaz ÖKSÜZ
(Ege Üniversitesi)

Türkçe Eğitimi

Öğr. Gör. Dr. Bestami BİLGE
(Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Öğr. Gör. Dr. Hakan SÖNMEZ
(Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi)

Tarih ABD

Prof. Dr. Hidayet KARA
(Muş Alparslan Üniversitesi)

Sayı Hakemleri
Issue Reviewers

Prof. Dr. Bahir SELÇUK
(Fırat Üniversitesi)

Doç. Dr. Ayşe TARHAN
(Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi)

Prof. Dr. Hasan KAPLAN
(Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)

Doç. Dr. Bünyamin AYÇİÇEĞİ
(İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. İhsan SAFİ
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Doç. Dr. Fatih Ramazan SÜER
(Sivas Cumhuriyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet Fatih KÖKSAL
(İstanbul Kültür Üniversitesi)

Doç. Dr. Mustafa Sefa ÇAKIR
(Sivas Cumhuriyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet Sait ÇALKA
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Emrah GÖKÇE
(Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi)

Prof. Dr. Nuran ÖZTÜRK
(Çukurova Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Ercan BARAN
(Bingöl Üniversitesi)

Prof. Dr. Sadık ARMUTLU
(Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Hatice ÖZDİL
(Bitlis Eren Üniversitesi)

Prof. Dr. Sadık YAZAR
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Kadriye HOCAOĞLU ALAGÖZ
(Bursa Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Şerife YALÇINKAYA
(Ege Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Candan YILDIRIM
(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Prof. Dr. Vildan S. COŞKUN
(Sakarya Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Songül KARACA
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Prof. Dr. Zeki TAŞTAN
(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Öğr. Gör. Dr. Nilüfer KARADAVUT
(Aydın Adnan Menderes Üniversitesi)

Doç. Dr. Alper AY
(Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi)

Dr. Ahmet GÖKÇE
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Yazı İşleri Sorumlusu
Managing Editor

Gizem SERGERDANOĞLU

Dil Editörleri
Language Editors

Öğr. Gör. Dr. Bestami BİLGE (Türkçe)
Öğr. Gör. Dr. Hakan SÖNMEZ (İngilizce)
Dr. Öğr. Üyesi Ebubekir Sıddık ŞAHİN (Farsça)

Musahhihler
Proofreaders

Fatma TÜRK
Haydar ÖZÇELİK

Son Okuma Sorumluları
Final Proofreaders

İlknur CEVHER

Kapak Tasarımı ve Mizanpaj
Cover Design and Layout

Beyza ABDUKARIMOV

Yazışma Adresi
Contact

dergiklasikdivan@gmail.com
<https://dergi.klasikdivan.com>

Taranan Dizinler ve Etik Beyanı

Klasik Divan Uluslararası Dil, Kültür ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
E-ISSN: 3023-820X

Dergimizdeki yazıların her türlü sorumluluğu yazarlara aittir.

Kaynak gösterilerek yazılardan alıntı yapılabilir.

Dergimizde; benzerlik oranı için Turnitin kullanılmaktadır.

Yazarlar, yapay zekâ kullanımını bildirmekle yükümlüdür.

Dergimiz; ücretsiz ve tamamen açık erişim olarak sunulmaktadır.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21101356>

Dibace

Kıymetli *Klasik Divan* Okurları,

Klasik Divan: Uluslararası Dil, Kültür ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi 3-1 (KD-UDKEAD 3/1), 29 Haziran'da yayımlanmıştır. Dergi, çift kör hakem uygulaması ile incelenip uygun bulunmayan yazılar elendikten sonra toplam sekiz yazı ile yayıma hazırlanmıştır. Bunlardan; biri *Araştırma Notu*, dördü *Araştırma Makalesi*, biri *Dijital Beşeri Bilimler Makalesi* ve ikisi *Kitap Tanıtım Yazısı*'ndan oluşmaktadır. Bu sayıda dergimize yazılarıyla katkıda bulunan değerli araştırmacılara, hakemlik teklifimizi geri çevirmeyip yazıları inceleyen saygıdeğer hakem kuruluna ve yayımlanma aşamasında büyük bir titizlikle çalışan ekip arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Saygılarımızla.

Baş Editör
Öğr. Gör. Esra AKA

Makale göndermek için başlangıç tarihi: 30 Ocak 2026

Makale göndermek için son tarih: 30 Mayıs 2026

1. Sayının yayımlanma tarihi: 29 Haziran 2026

İÇİNDEKİLER CONTENT

Dergi Künyesi.....	I
Dibace:.....	VI
İçindekiler:	VII

Araştırma Notu Research Note

1. Kastamonulu Harîrî'nin Celâlzâde Mustafa'ya Nişancı Oluşunu Tebrik ve Himaye Talebi Amacıyla Sunduğu Şefâatnâme'si Üzerine On The Şefâatnâme Submitted by Kastamonulu Harîrî to Celâlzâde Mustafa as a Congratulator for His Becoming a Nişancı and as a Request for Protection Prof. Dr. Mücahit KAÇAR.....	1
---	----------

Araştırma Makalesi Research Article

2. El-Kâhîretü'l-Cedîde Romanında Biçimsel Dindarlığın Edebî Eleştirisi Literary Criticism Of Formalistic Piety in The Novel <i>al-Qâhîrah al-Jadîdah</i> Dr. Öğr. Üyesi Ayşe KAŞ.....	13
3. Hâcibî'nin Şerh-i Luccetu'l-Esrâr'ı Hajibi's <i>Sharh-i Lujjat Al-Asrar</i> Burçak BİNGÖL.....	36
4. Bir Osmanlı Münevverinin Okuma Kültürü: Kethüdâzâde Mehmed Ârif Efendi Örneği Reading Culture in The Ottoman Intellectual Tradition: The Case Of Kethüdâzâde Mehmed Ârif Efendi Fuat TURPCU.....	43

5. Gelibolulu Mustafa Âlî Divanı'nda Ejderha/Yılan Metaforu The Metaphor of The Dragon/Snake in The Diwan Of Gelibolulu Mustafa Âlî Makbule Nur ÇAPACI.....	93
---	-----------

Dijital Beşerî Bilimler Makalesi
Essay on Digital Humanities

6. <i>Safahat</i>'ın Birinci ve Altıncı Kitaplarının Metin Madenciliği Yöntemiyle Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi A Comparative Analysis of The First and Sixth Books of <i>Safahat</i> Using Text Mining Methodology Betül SEVİNDİK.....	130
--	------------

Kitap Tanıtım Yazısı
Book Review

7. Türk İslâm Edebiyatında Türler Sevnur DORUK.....	149
--	------------

8. İnsan Deniz ve Hayat Pınar ÇİFTÇİ.....	153
--	------------

Gelibolulu Mustafa Âlî Divanı'nda Ejderha/Yılan Metaforu

The Metaphor of the Dragon/Snake in the Diwan of Gelibolulu Mustafa Âlî

Makbule Nur ÇAPACI

makbulecapaci@gmail.com

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

<https://orcid.org/0009-0001-6409-6369>

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21029044>

Yüksek Lisans Öğrencisi

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi/Date of Submission: 6 Mayıs 2026

Kabul Tarihi/Date of Acceptance: 23 Mayıs 2026

Sayfa/Page: 93-129

Atıf/Citation: Çapacı, Makbule Nur. “Gelibolulu Mustafa Âlî Divanı'nda Ejderha/Yılan Metaforu”. *Klasik Divan: Uluslararası Dil, Kültür ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 3/1 (2026), 93-129.

Değerlendirme/Peer Review: İki dış hakem-Çift taraflı körleme/Double anonymized-Two external.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bilimsel etik kurallarına uyulduğu ve yararlanılan eserlerin kaynaklarda belirtildiği beyan olunur./It is declared that the principles of scientific ethics have been followed and that all sources used in this study have been duly acknowledged in the references.

İntihal/Plagiarism: Bu makale turnitin programında taranmıştır. /This article was checked by turnitin.

Gelibolulu Mustafa Âlî Divanı'nda Ejderha/Yılan Metaforu

The Metaphor of the Dragon/Snake in the Diwan of Gelibolulu Mustafa Âlî

Makbule Nur ÇAPACI

Özet

Mısır, Çin ve Türk mitolojilerinde ejderha figürü, kültürel bağlama göre farklı anlam katmanları kazanan önemli bir semboldür. Mısır mitolojisinde su, kaos ve ilahi güçle ilgili olup Çin mitolojisinde yağmur, bereket, kutsallık ve imparatorluk otoritesi ile ilişkilendirilen ejderha, Çin kültürel etkisiyle Türk mitolojisine taşınmış ve kozmik düzenle bağlantılı unsur hâline gelmiştir. Klasik Türk edebiyatında da önemli bir sembol olan yılan ve onun büyük formu olarak kabul edilen ejderha imgesi, Gelibolulu Mustafa Âlî'nin divanı üzerinden incelenmiştir. Klasik Türk edebiyatı şairleri tarafından kaleme alınan, 94 divan taraması sonucunda yılan ve ejderha kullanımının en yoğun biçimde Gelibolulu Mustafa Âlî Divanı'nda tespit edilmiş olup çalışmanın temel çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda mitolojik unsur olarak bakıldığında hangi hayal unsurları içerisinde kullanıldığına dair yeterince araştırma olmadığı fark edilmiş ve divandan seçilen beyitler bu eksiklik ışığında değerlendirilmiştir. Yılanın hükümdar kudreti, gizli düşman, şifa, büyü, nefis, kozmoloji, yeraltı dünyası ve kutsal bilgi gibi kavramlarla kurduğu ilişkiler tespit edilerek analiz edilmiştir. İncelemede yalnızca yılan ve ejderha değil, mitolojik bağlam kapsamında yılanın soydaşları olduğu tespiti yapılarak semender ve timsahla cennette yılanla eşlik eden tavus kuşu da değerlendirmeye dâhil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, divan, mazmun, Gelibolulu Mustafa Âlî, yılan, ejderha.

Abstract

The dragon figure is a significant symbol acquiring distinct meanings across Egyptian, Chinese and Turkish mythologies based on cultural context. Associated with water, chaos and divine power in Egypt and rain, fertility and imperial authority in China, the dragon transitioned into Turkish mythology through Chinese influence, becoming linked with the cosmic order. This study examines the imagery of the snake and its larger form, the dragon-both prominent symbols in Classical Turkish literature-through the divan of Gelibolulu Mustafa Âlî. A comprehensive survey of 94 divans revealed that snake and dragon imagery is most densely concentrated in Âlî's work, forming the primary premise of this paper. Addressing a literature gap regarding the specific imaginary elements housing these symbols, selected couplets from the divan are evaluated. The snake's relationships with concepts such as sovereign power, hidden enemies, healing, sorcery, nafs, cosmology, the underworld and sacred knowledge are identified and analyzed. Furthermore, this study incorporates not only the snake and the dragon but also the salamander, the crocodile and the peacock accompanying the snake in paradise, based on the determination that they are kindred to the snake within the mythological context.

Keywords: Classical Turkish, literature, diwan, metaphor, Mustafa Âlî of Gelibolulu, snake, dragon..

GİRİŞ

Klasik Türk şiiri, anlam dünyasını büyük ölçüde semboller, mazmunlar ve kültürel çağrışım alanları üzerinden kuran çok katmanlı bir estetik sistemdir. Sistem içerisinde hayvan imgeleri yalnızca tabiat unsurları olarak değil; mitolojik, dinî, siyasi ve tasavvufî düşüncenin sembolik taşıyıcıları olarak da işlem görmektedir. Yılan ve ejderha da klasik şiirin dikkat çekici hayvan imgeleri arasında yer almakla birlikte, özellikle ejderhanın klasik şiirin hayal dünyası içerisindeki kullanım mantığı üzerine yapılan çalışmaların sınırlı kaldığı görülmektedir. Mevcut araştırmalar genellikle ejderhayı/yılanı güç ve korku ekseninde değerlendirmiş ancak bu imgenin hangi sembolik ilişkiler ağı içerisinde şekillendiği ve şiirsel tahayyülde nasıl işlev kazandığı meselesi yeterince araştırılmamıştır.¹ Ejderha/yılan motifinin klasik şiirdeki anlam katmanlarını çözümleyebilmek için öncelikle ejderha ve yılanın kökensel ve imgesel bağının dikkate alınması gerekmektedir. Türk kültür çevresi, İslâmî anlatılar değerlendirildiğinde yılanın çoğu zaman ejderhadan dönüşmüş ve mitolojik boyut elde etmiş biçimi olarak algılandığı görülmektedir. Buna rağmen klasik Türk şiiri araştırmalarında yılan-ejderha ilişkisi çoğunlukla yılan üzerinden ele alınmış; iki imge arasındaki devamlılık ve ortak çağrışım alanları yeterince ortaya konulmamıştır. Bunun yanında ejderhanın klasik şiirde kurduğu imgesel ilişkiler yalnızca yılanla sınırlı değildir. Tavus kuşu, semender ve timsah gibi farklı hayvan imgeleriyle kurduğu bağlantılar, ejderhanın şiirsel hayal dünyasında daha geniş bir sembolik sistem içerisinde konumlandığını göstermektedir. Tavus kuşuyla gösteriş, ihtişam ve cennet hadisesi; semenderle ateş, aşkın gönül yangını; timsah ise semenderle oluşturduğu tezat ve soydaş olmaları aynı zamanda aynı beyit içinde zikredilmeleri, ejderhanın klasik şiirde çok yönlü bir anlam ağı içinde işlendiğini ortaya koymaktadır. Bağlam doğrultusunda çalışma, ejderha/yılan imgesini yalnızca geleneksel bir mazmun olarak değil diğer hayvan imgeleriyle etkileşim hâlinde çalışan hayal unsuru olarak değerlendirilmektedir.

XVI. yüzyıl Osmanlı entelektüel ve edebî hayatının önemli isimlerinden Gelibolulu Mustafa Âlî, şiirlerinde, verilen çerçeveye uygun örneklemeler sunmaktadır. Sunulan örneklemelerin iki temel kaynağından birisi, şairin meslek hassasiyeti diğeri ise toplumsal hafızanın da tarihçiliğini şiirler üzerinden devam ettirmesidir. Toplumun tanıdığı sembollerle yolunda gitmeyen durumları, olayların akışını bozan kişileri yine topluma aşikâr etmek için kullanmıştır. Böylelikle yoğun kültürel göndermeler ve güçlü sembolik yapı kuran şairler arasında yer almakla birlikte klasik şiirin katmanlı yapısında toplumun da daha açık bir şekilde var olduğunu köklü metaforik unsurları vurgulayarak hissettiren bir şairdir. Bununla birlikte, mevcut çalışmalar incelendiğinde şairin şiirlerinde yılan ve ejderha imgelerinin kullanım sıklığı ve işlevselliğinin, çağdaşı pek çok şaire kıyasla daha belirgin

1 Emre Vural, “Ejderhanın Mitolojiden Divan Şiirine Uzanan Yolculuğu”, *Mukaddime* 16/1 (2025), 113-134; Özlem Güngör, “Türk Mitolojisindeki Kozmik Ejderha Figürünün Osmanlı Sahasındaki İzleri”, *I. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri Kitabı* (2025), 1152-1160; Özlem Güngör, “Türk Mitolojisindeki Kozmik Ejderha Figürünün Osmanlı Sahasındaki İzleri”, *I Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, (2025), 1152-1160; Gülsüm Acar, “Klasik Türk Edebiyatı’nda Yılan Metaforu”, *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi* 6/4 (2023), 41-56.

olduğu hususunun daha önce müstakil biçimde tespit edilmediği görülmektedir. Tespitlerimiz Kültür ve Turizm Bakanlığının dijital veri tabanı kullanılarak mevcut bulunan 94 divanın ejderha, yılan, mâr ve şahmeran imgeleri üzerinden taranarak ulaşılmıştır.

Mustafa Âlî'nin şiirlerinde bu imgeler yalnızca geleneksel mazmun repertuarının tekrar edilen unsurları olmayıp aşk, nefis, iktidar, fitne, korku, kudret, dönüşüm ve ahlaki eleştiri gibi farklı anlam alanlarında yoğun biçimde kullanılmaktadır. Bu çalışma, Gelibolulu Mustafa Âlî'nin şiirlerinde yılan ve ejderha motiflerini inceleyerek iki temel boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. İlk olarak Türk mitolojisi ekseninde bağı gösterilecek olup bu bağ ile çağrışımsal dünya açıklanmaya çalışılacaktır. İkinci olarak şairin şiirlerinde ejderha ve yılan imgelerinin kullanım yoğunluğu ve bu yoğunluğa bağlı olarak katmanlı işlevleri değerlendirilecek, şairin imgelere yönelimdeki belirginlik görünür hâle getirilecektir. Böylece çalışma, hem klasik Türk şiirindeki ejderha/yılan tahayyülünün imgesel örgüsüne hem de Gelibolulu Mustafa Âlî'nin şiir evrenindeki sembolik tercihlerin anlaşılmasına katkı sunmayı hedeflemektedir.

Savaş Aletleri

Kılıç Ejderha Kılıç Yılan

Altay mitolojisindeki Erlik Han ve Tanrı arasında geçen hadise, İslâmi formdaki şeytanın başkaldırısını hatırlatmaktadır. Erlik Han kötülüğün maskesini, özü olan ruhuna geçirmiş bu sebeple de özün sahibinin gazabını üzerine çekmiş ve yeraltına kapatılmıştır. Fakat cezalandırıldıktan sonra af dilemek şöyle dursun Tanrı gibi yaratmaya soyunmuştur. Yeraltının kaynağı olan ateşe elindeki körük, çekiç ve örsüyle vuruş yaptıktan sonra kaynağın içine atmış ve bu kaynaktan bir kadın bir de erkek çıkmıştır. İslâmi formda insan bir damla su ve meniden ya da kuru çamur ve balçıktan yaratılırken Erlik soyu ateş ve demirdendir. Bu hadiseden kaynaklı olarak demir ve ateş yeraltından ve Erlik Han'la ilişkilidir. Yeraltının üyeleri olan yılan, ejderha, timsah, kertenkelenin özü ateş ve demirdendir. Yılan ve ejderhanın kılıçla bağlantısı da buradan gelmektedir.²

Yakut Türkleri de bu inancı destekleyerek şamanların demircilikten geldiğine ve şamanın tarihçesini, Erlik Han'ın demirhanesine kadar götürmektedir. Fakat şaman kızgın demire şekil verirken su dökmesiyle iki elementi bünyesinde barındırır. Bu elementlerin birisi su diğeri demirdir. Etkisi buradan kaynaklı olacak ki Erlik Han'ın kırbacı olan yılan yeraltında, yer üstünde ve suda yaşayabilmektedir. Burada da kuşak etkisi görülmektedir. Erlik Han birinci kuşakken su eklentisiyle insan formundaki şaman, aynı soydan devam edip ikinci kuşak olmuş daha sonra ondan devam eden yaratıkların da bu elementlerin özelliklerini bünyelerinde taşıyıp farklı formlarda nesilleri devam ettirmiştir.³ Gelibolulu Mustafa Âlî ise ejderha ve yılanın fiziki özelliklerine bağlı olarak kılıç

2 Emine Gürsoy Naskali (haz.), *Yılan Kitabı* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2014), 55.

3 Naskali (haz.), *Yılan Kitabı*, 55.

seçimi yapmış, Türk mitolojisini şiirlerine taşımıştır.

*Oldı tılsım genc-i miyân-ı yelâna tig
Yalan degüldür öykünür yılana tig⁴*

Beyitte yılanın kılıca imrenmesi görülüyor olsa da burada yılan kılıca benzetilmiş olup pehlivanla kazandığı güce özenmiştir. Şair, yiğidin hazinesini güç olarak hissettirmektedir. O hazineyi koruyan da kılıçtır. Beden Allah'ın mülküdür ve emanettir. Sağlıklı ve güçlüyse en kıymetli hazinedir. Hazineleri koruyanlar, yılan ve ejderhadır. Burada kılıcın şeklini kendi şekline benzeterek onun yerinde olmak isteyen yılanı, diğer divan şairlerinin beyitlerinde görülenin aksine güzellik hazinesini değil bedeni koruduğu görülmektedir. Aynı zamanda yılanın özünü, öykünme yoluyla hatırlatmaktadır.

*Dem çekdügince ejder-i âteş-feşân olur
Seyyâf elinde çerhe girüp yana yana tig⁵*

Şair, beyitteki kılıcı hâlihazırdaki şekline benzetmemekte, ateşin içinde dövülme hâlindeki durumuna benzetmektedir. Öyle ki bu kılıç çarktan yeni çıkmış, oldukça keskin ve ateşin közü de üstündedir. Demirin kılıç olma sırasında dövülürken etrafa sıçrayan ateş parçaları nefes aldıkça etrafa ateş saçan ejderha gibidir. Kılıcın gücü ve ejderha gücü şu hâliyle aynıdır. Türk mitolojisindeki ateş, demir, ejderha üçlüsünün yeraltı imgesini hatırlatmaktadır. Kılıç ve ejderha yeraltından soydaştır, aynı özdendir.

*Şeh-süvârum sanasın genc-i nihândur Âli
Ejderhâdur ana gaddâresi o gaddârın⁶*

Gaddâre, düz bir kılıç değildir. Yapı olarak hilale benzer ve cellat palası olarak kullanılmaktadır.⁷ Beytin bağlamında gaddar kelimesi ile beraber zikredilmesi tesadüfi değildir. Şair burada diğer beyitlerinde olduğu gibi safi bir benzetme yapmamış bütün haşmetiyle, görüntüsünün dehşet verici hâliyle almıştır. Aynı zamanda burada kılıç, zalimin elindeyken en vahşi hâldedir ve ilkel boyutundadır. Yılan da vahşilikten ziyade sessizlik, ürkütücülük ve sinsilik duygularını çağırıştırırken ejderha korku ve heybeti temsil etmekle birlikte daha çok gaddarlık duygusunun ikelliğini sembolize etmiştir. Çünkü halk anlatılarında yılan, ejderhadan evrimleşmiştir. Daha vahşi boyut, törpülenmiş sini hâle gelmiştir. Atın üzerinde ise ayrı bir heybet kazanmış ve ejder heybetine ulaşmıştır. Burada Çin mitolojisi etkileri de görülmektedir. Çünkü Çin mitolojisinde ejderha, at gibi üzerine binilip göğe yükselmekte kullanılan bir binektir. Aynı zamanda Türk mitolojisinde yarı at yarı ejderha olan kanatlı “Ejder Aygırı”, “Tulpar” bulunmaktadır⁸. Bu at da gökyüzüne yükselme

4 Gelibolulu Mustafa Âlî, *Dîvânı*, haz. İ. Hakkı Aksoyak (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018), 160.

5 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Âlî Dîvânı*, 159.

6 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 853.

7 Ahmet Atillâ Şentürk, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 5*, (İstanbul: DBY Yayınları, 2021), 21-23.

8 Bilgili, *Türk Mitolojisinde Fantastik Varlıklar*, 70-74.

aracıdır. Beyitle çizilen görselde de aksettirilen; bütün gücünün özünü gizli hazinesinden alan, elindeki kılıcının bile ejderha olmasını sağlayan, manevi donanımlı asil bir askerdir.

Kılıç, yılan ile anılırken güç ve kuvveti hissettirmezen ejderha ile anıldığında güç ve kuvvet net bir şekilde belli edilmektedir. Bu anlayış, eski Türk anlayışı ve mitolojik kaynaklar ekseninden cereyan etmektedir. En açık örneği; Türklerin ilk takvimi olan 12 hayvanlı takvimdir. Çeşitli anlamların atfedildiği, hayvanların yer aldığı 12 yılı barındıran ve her bir yıla bir hayvanın denk geldiği ejderhanın da yer aldığı bir takvimdir. Buradaki anlamını eski Türk inanışından almaktadır. Ejderha, gücü ve kuvvetiyle bilindiği için bahtın yaver gittiği yıllardan sayılmaktadır.⁹ Türk için güç ve kuvvet, yol açıcıdır ve umuttur. Ejderha da bu anlamıyla takvimde de resmiyet kazanmıştır. Şair de beyitlerinde, ejderha kesilen kılıçla savaş meydanını açmış ve düşmanı korkuyla savurmuştur. Diğer beyitlere bakıldığında ejderha ‘tig’ ile verilmiş olsa bile bir şekilde vahşiliği destekleyecek unsurlar eklenmiştir. Aşağıdaki beyitte de görüleceği üzere savaş ortasındaki hareket hâlinde olan, etrafa ateş saçarak cenk eden bir kılıç görülmektedir. Ejderha ile betimlenen kılıç daima hareket hâlinindedir. Fakat burada hazine bekçiliği olan asıl muradını unutmuş, savaş ortasında etrafa ateş saçan vahşi bir ejderhaya dönüşmüştür. Şairin tedbir hazinesinden kastı gönüldür. Gönül ise Kâbe olan mabet, Allah’ın ikametgâhı, bedendeki hazinedir. Fakat insanoğlu unutandır. Yılanın cennette kandırılıp asıl koruması gereken şeyi koruyamadığı, şeytanla hemhâl olduğu gibi ejderha da bekçiliği kaybetmiştir. Savaş ortasında ateş saçan kılıca yani vahşi olan nefis ile mücadele hâlinindedir. Şair beyitte, ejderhanın birçok özelliğini çağrışımlar yoluyla hatırlatmış, savaşta kılıçla ateş saçan ejderha iradenin sembolü olmuş ve edebiyatın hayal dünyasına kazandırılmıştır.

Meger gencine-i tedbiri hıfz itmek murâd itdün

Vegâda tig ile bir âteş-i ejder-feşân oldun¹⁰

Yukarıdaki beyitte ejderha ve yılanı hadiselerde ayırmazken aşağıdaki beyitte yılanın kıvrılmış hâlini siperi benzeterek düşman kastedilmiştir. Kendisi de düşmanla savaşan etrafa kıvılcımlar yağdıran bir ejderhadır. Korkutuculuğunun şiddetinden, yılan (düşman) kıvrılıp siper almıştır. Ne savaşa cesaret edebilmiş ne de kaçmaya vakti kalmıştır.

Siperüm oldı mâr-ı piçide

Ejdehâ-yı şerâre-bâram ben¹¹

Savaş Aletleri İçinde Ok Yılanı

Atıfta zikredilen sayfadaki görselde¹², ismi geçen canlının Türk mitolojisindeki hâli verilmiş

9 Nuray Bilgili, *Türk Mitolojisinde Fantastik Varlıklar* (İstanbul: Hermes Yayınları, 2. Basım, 2025), 55-56.

10 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 279.

11 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 325.

12 Bilgili, *Türk Mitolojisinde Fantastik Varlıklar*, 48

olup beden olarak yılan, fakat kafası boynuzları olan bir ejderhadır. Kuyruk kısmında ise bir ok vardır. Bu ok zehirlidir ve yeraltı canlılarının vuruşu da zehirli olmaktadır. Ok yılanı aynı zamanda biyolojik olarak başlı başına da bir tür olup hızlı hareket eden ince uzun ve zehirli bir yılanıdır. Fakat Türk mitolojisinde ejderha ile harmanlanmış bir şekli de mevcuttur. Tür olarak ince oluşu belki oka benzetilmiş olabilir ancak mitolojide bizzat kuyruk ucunda zehirli bir oka sahiptir. Beyitte de görüleceği üzere ejderha ile bir arada kullanımı, savaş içinde geçmesi bunun farklı formlardaki göstergelerinden biri olarak değerlendirilebilmektedir. Çünkü bilinmektedir ki savaş oklarının ucu da zehirlidir. Klasik şiirde ise sevgilinin saçlarına, kirpiklerine ve aşığın aşk hastalığından nabzının hızlı atması hasebiyle atik ve hızlı olan ok yılanına benzetilmektedir.

Benzetdi ok yılanına tirin yelân-ı ceng

*Piçide ejdehâ-yı demândur kemân-ı ceng*¹³

Bu beyitte savaş meydanının bahadırı ile âşık arasında paralellik kurulmaktadır. Ok yılanı savaş aleti olan oka benzetilmiş, savaş yayı ise kıvrılmış, saldırgan ejderhadır. Ejderha yine burada da gücün sembolüdür. Türk mitolojisinde ise ejderhanın dişleri zehirlidir. Atılan ok ejderhanın da bir devamı niteliğindedir. Anlaşıyor ki savaş meydanı bahadırının elindeki ok, ok yılanı olmuş yayı ise saldırgan bir ejderha olmuştur. Bahadırın yiğitliği elinde bu savaş aletleri yücelmiştir. Aşk meydanının bahadırına baktığımızda ise şair, farklı bir boyut yakalamıştır. Zehirli ok yılanı olan sevgilinin kirpikleri, kıvrılmış yay olan ejderha ise sevgilinin kaşlarıdır. Yüz hazinesinin koruyucuları görev başındadır. Ama bu sefer ki âşık diğer âşıklardan daha çok zarardadır. Çünkü sevgilinin ok kirpikleri çok hızlı aynı zamanda zehirleyicidir. Şair, ejderha ve yılanın iki görevini de aynı anda kullanmıştır. Hem savaş aletleridir hem de hazine bekçiliği görevleri vardır. Fakat bu bekçilik korutucu duruşları ile değil bizzat cenk ederek gerçekleşmektedir.

Mitik anlatılarda da insanın erişmek istediği amaçlar vardır. Kimi zaman sevgili olan bu amaç, oldukça yorucu ve meşakkatli bir yola sahiptir. Kahramanın erginlenmesi olarak isimlendirilen bu yolda, mücadele etmek zorunda kaldığı hatta rakip hâline geldiği, aslında kendi sınırlarını zorlama yolunda sembol olan yaratıkların içinde kozmik varlıklar olarak adlandırılan ejderha ve yılan baş çekmektedir.¹⁴ Anlatılardaki bu gelenek, beyitte de görülmektedir.

Ok yılanı gibi cünbişler idüp dik dik atar

*Nabz-ı cünbânuma el urmaga korkar hukemâ*¹⁵

Ok yılanı, avına veya hedefine doğru aniden, çok hızlı ve düz bir hat üzerinde fırlayan agresif bir yılan türüdür. Şair, bileğindeki nabız atışının dışarıdan bakıldığında bile ne kadar sert ve deriyi yukarı doğru zorlayan bir hareket içinde olduğunu, bu yılanın ani fırlayışlarına benzetmektedir. Burada hekimlerin korkusu, divan şiirinde aşığın hastalığı olan aşk derdidir. Klasik tıpta

13 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 236.

14 Bilgili, *Türk Mitolojisinde Fantastik Varlıklar*, 54-55.

15 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 332.

hekimler hastalığı teşhis etmek için hastanın nabzını tutarlar. Ancak buradaki aşkın nabızı o kadar vahşi, düzensiz ve şiddetli atmaktadır ki dönemin en bilge hekimleri bile bu sıra dışı ve ölümcül ritim karşısında çaresiz kalır. Elini uzatıp nabza dokunmaktan, o yılan tarafından sokulmaktan ya da muazzam acının enerjisine kapılmaktan korkarlar. Şair, beyitte mübalağa sanatı yaparak aşkın bedeninde yarattığı fiziksel ve ruhsal tahribatı en üst seviyede gösterir. Aşk ateşi vücudunu öyle sarmıştır ki, kalbi ve nabızı normal bir insan gibi değil adeta can çekişen veya patlamaya hazır bir varlık gibi hareket etmektedir. Hekimlerin acizliği, bu derdin tıp ile çözülemeyeceğinin de bir kanıtıdır. Âşık içeriden bir savaş vermektedir. Bunun göstergesi de sanki savaş meydanında çaresiz kalmışlığın hâli olan nabzındaki hızlılıktır. Yılan kendisinde hem zehir hem de panzehir bulundurmaktadır. Âşıktaki bu sancı hem zehir hem panzehirdir. Âşıklık istidadı zehri kendisindeyken, panzehri de daha çok âşıklık çekmededir. Şair aşkı hastalığa, dermansızlığı ve dermanı yılan zehrine ve içerideki savaşı ok yılanına benzetmiş olduğu görülmektedir. Beyitte, yılan çift özellikli olarak kullanmıştır.

Kötülük/ Yılan

Teleüt şamanlarının anlayışına göre gökyüzü ve yeraltı iki ayrı âlemdir. Yeryüzünde nasıl insanlar varsa orada da ruhlar vardır. Fakat yeryüzünde beden denilen madde, iyiliği ve kötülüğü örterken burada aşikâr olup yeraltında kötü ruhların yani Körmös'lerin yaşam alanıdır. Bu kötü ruhların yöneticisi ise Erlik'tir. Burada onlar Erlik'in kölesidir, elçisidir, hizmetkârıdır ve ordusunu da oluşturmaktadır.¹⁶ Her ölen varlık mutlaka Körmös'e dönüşür. Eğer kişi iyi ise tekrardan dünyaya gönderildiğinde bütün nimetlerden faydalanır fakat kötüyse Erlik Han'ın kölesi olur. Yeryüzüne gönderildiğinde de kötülüğü, hastalığı yayar ve bu insanları yeraltına götürmeye çalışır. Bunlar 'Kötü Körmes' olarak adlandırılmaktadır.¹⁷ İslâmî formda düşündüğümüzde de benzer bir durum söz konusudur. Cennetten kovulmadan önce yılan ak renkli, kanatları olan bir varlıktı. Yılan, şeytana kulak verdiği için saflığın, temizliğin rengi olan ak rengi, karaya dönüştü. Kanatlarını ve ayaklarını kaybederek sürünmeye mahkûm edildi ve kötülüğün sembolü oldu. Uygur inancına bakıldığında da hiçbir insan yok olmaz ve tekrardan başka bir bedende dünyaya gelir. Fakat kötülükler yapmışsa hayvan bedeninde can bulur. Seçilmiş yedi kötü hayvan vardır. Bunlardan biri de yılanıdır. Kimi kötü insanlar yılan bedeninde de tekrar can bulurlar.¹⁸ İnsanların taşıdıkları kötü özellikleri, şairin benzetme yoluyla zehirli bir yılanı vermesi de mitik kaynaklıdır. Altay mitlerinde Havva ve Âdem vardır fakat buradaki isimleri "Törüngey ve Eje"dir. Bu anlatıda da yılan onlara elma vermiş, "Eje" bu elmayı yemiş ve Tanrı'nın gazabına uğramıştır. Tanrı ona, herkes sana düşman olsun demiştir. Yılanı uyan "Eje Törüngey" ise kendilerinden devam eden bütün soyu karanlık âlem olan dünyaya hapsedilmiştir. Yılanınsa şeytani tarafı Tanrı'ya karşı insanları yoldan çıkarmasından gelmektedir.¹⁹

16 Bilgili, *Türk Mitolojisinde Fantastik Varlıklar*, 45.

17 Bilgili, *Türk Mitolojisinde Fantastik Varlıklar*, 46.

18 Naskali (haz.), *Yılan Kitabı*, 379-382.

19 Bilgili, *Türk Mitolojisinde Fantastik Varlıklar*, 47.

Yılanın şeytani tarafı sadece bununla kalmaz. Altay halk anlatılarında da şeytan tarafından Allah'ın verdiği bir çukurdan yaratıldığı inancı da mevcuttur.²⁰ Her insan bir âlemdir, kâinat onun ruhundadır. Cevher yani öz yaratıcıdan bir parçadır. Dünyadayken o cevheri kirletip karartmak zaten karanlığa hapsolmaktır. Bedenin hasta olması gibi karanlık düşünceler de ruhu hasta etmektedir. Fakat bedenin iyileşmesi gibi ruh kolayca iyileşmez ve hiçbir doktor da bu hastalığı tedavi edemez. Şair aşağıdaki beytinde bunu dile getirmiştir.

Bir marazdur 'ucb anun bilmez 'ilâcın her tabib

Ehl-i kibrün nabzı cânsuz ejdehâ gibi mehib²¹

İslâm inancına göre kibrin ilk günah olduğunu bilinmektedir. Şeytan da Allah'ı tıpkı Âdem Peygamber gibi sevmekteydi fakat onun topraktan kendisinin ateşten yaratılması gerekçesiyle daha üstün olduğunu dile getirmiş, kibirlenmiş ve bu kibir de nefreti doğurmuş kıyamete kadar öcünü alacağına dair yemin etmiştir. Kendisi ateştedir fakat kibir onu ateşe vermiştir. Her ne kadar soğuk, candan bir duygu olmasa bile o hastalıklı duygunun içinde araç hâline gelmiştir. Şair de bizzat buna değinmektedir. Kibirli bir kişi hastadır, onun ilacını hiçbir tabip bilemez. Kibirli kimseler, nabızları ölü gibi soğuk ve ejderha gibi korkutucudur. Şair yine burada da en ilkel duyguyu, en yabani hayvana benzetmektedir. Kötü duygular insanda unutkanlığa sebebiyet vererek habis duygulara hapsedip, özlerine kelepçe vurdurup hayvani tarafları olan nefislerini serbest bırakarak insani silüetlerini yitirmeye başlarlar. Çünkü hâl ışık gibi yansıyan bir durumdur. Bu hâli, yılan soyundan bir varlığa benzeterек ejderhaya şeytanlık atfetmektedir. Fakat yılan gibi hem zehir hem panzehir bulundurması sebebiyle her ne kadar hastalık bizdeyse onu düzeltecek olan da yine biziz. Hiçbir hekim buna çare bulamaz demek istemiştir. Beyitte, Türk mitolojisi ve İslâmi etki bir arada görülmektedir.

Turmaz saçar agzuna riyâ zehrini misvâk

Sen ancılayın ejdere başun inanursun²²

Şeytan, alenen görülmez fakat tebdil-i kıyafet gezer. Misvak, diş temizliğinde kullanılan İslâmi açıdan da sünnet-i seniyye içerisinde yeri olan bir temizlik aracıdır. Misvak, ağzına durmadan riya zehrini saçıyor. Sen onun gibi ejderhaya güveniyorsun. Beyitte, şair bir zıtlık içerisinde aslında zahit ve rindi vermiştir. Zahit gösteriş budalasıdır fakat rint ayıplanmaktan utanmayan, hakiki inanç sahibi kimsedir. Misvak sünnet, temizlik ve takva sembolüdür. Fakat şair burada alışılmışın dışındaki anlamı ters yüz etmiştir. Zahidi hedef alan bu görüntüde, kişi elindeki misvakla dindar ve temiz görünse de aslında durmadan ikiyüzlülük zehri saçar ve görünüşe aldanan kişi ise onu zararsız sanıp bir ejderhaya güveniyorsun, der. Riyakâr sofuları eleştiren şair misvağın dişlerini, ejderhanın zehirli dişlerine benzetmiş ve bu ibadetin Allah için değil insanlara gösteriş için yapılp amelin içinin boşaltılması neticesinde nefsin ibadeti bile kendine araç yapıyor olmasını dile getirmiştir.

20 Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi 1 (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*, (Ankara: TTK Basımevi, 2014), 531.

21 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 413.

22 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 1044.

İslâm'da ibadetteki riya, gizli şirk ve münafıklık alametidir. Böyle insanlar da güven telkin etmemektedir. İhlâstan çok şekle önem veren kişiyi, dışarıdan dindar görünmek kurtarmaz. Aksine samimiyezsiz ibadet, manevi bir zehirdir ve insanı felakete sürükler. Niyetlerle, her şey insanın elinde şekil almaktadır. Çok temiz bir araç, egoyla en ilkel ve çirkin hâle dönüşebilmektedir. Beyitte misvağın, ham insanın elinde ejderhaya dönüşmesi durumu gibidir.

Aşağıdaki beyitte, Altay mitlerinde görünen Erlik yeraltı tanrısıyken yeryüzüne çıktığında da onun mekânı çerçöpün bulunduğu yerler olduğundan Şamanlar da genellikle pis yerlerde ayin düzenlerlermiş. Günümüzde dahi pis yerlerde habis varlıkların yaşadığının düşünülmesinin kökeni buraya dayanmaktadır.²³ Şairin beytinde çizmiş olduğu viranede de bu kötü, pis varlıkların yaşadığına dair kültürel aktarım görülmektedir.

Gice mum yaksa üşer üstine cümle haşerât

Mâr u mûr ile tolu her der ü dâr u divâr²⁴

Harabeler karanlık ve kirli yerler olup buraların kapısı, duvarı kırık dökük olduğundan her türlü haşereye de açık yerlerdir. Öz cevherini kirletmiş kişi de aynı bu şekildedir. Allah'ın gönül denen mabedini yıkmış her ne kadar dışarıdan süslü temiz görünüp aynı kapısı duvarı olan bir meclis gibi dursa da o mecliste bir mum yaksa bütün çirkin, tehlikeli, pis haşereler o ortama üşüşecektir. Öz cevherini kirletmiş, kötü huylar barındıran, kötülükler yapmış kişi karanlıkta kalmıştır. Bir ibadet ışığı yaksa bütün yaptığı çirkinlikler aklına üşüşecektir. Aynı harabede ışık yakıldığında yılan, karınca ve haşerelerin üşüşmesi gibidir. Böyle haşereler yani habis duyguların olduğu yerde ibadetlerden zevk de alınmaz. Çünkü ibadetler vesveselidir ve lezzeti yoktur. Klasik edebiyatta tasavvufi arka planda, yılan büyük nefsi temsil ederken karınca ise terbiye edilmiş istek ve arzuların azaldığı küçük nefsi temsil etmektedir. Anlam dünyasına yeni bir bakış açısı kazandıran şair, beyitte yılanı dahi yiyecek artıklarına üşüşen haşereler gözüyle bakıp nefsanî tarafı yani yılanı ejderha değil daha da aşağılayarak böceğe benzetmiş ve iğrençlik katmıştır.

Ayn-ı ef'i görünür 'ayn-ı 'ulûfe gözüme

Lâm u vâv ile dahî fâ ile hâ halka-i mâr²⁵

Şairin yaşadığı yüzyıla bakıldığında 15. ve 16. yüzyıllarda çok fazla yeniçeri ayaklanmaları görülmektedir. Örneğin; Celali İsyanı, Suhte Ayaklanması, Yeniçeri isyanları, Şahkulu İsyanı. Tarihten bilindiği üzere eski padişah tahttan inip yeni padişah tahta geçerken "ulufe" adlı bir ücret yeniçeriye verilmektedir. Sırf bu ücreti almak için yeniçeriler, kazan kaldırıp eski padişahı tahtından indirip yeni padişah isterler. Açgözlülük habis bir duygudur ve yılanı atfedilir. Ulufenin de her bir harfini şair, açgözlü yılanın (yeniçeri) o ücreti beklerken ya da almak için türlü şekillere girmesi (oyunlara başvurması) gibi kıvrılmış halkaya benzetmiştir.

23 Bilgili, *Türk Mitolojisinde Fantastik Varlıklar*, 46.

24 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 372.

25 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 374.

Klasik edebiyatta ef'î, engerek yılanıdır. Kötü insanların ahlaki tarafları bu yılanla çağrışım yapılmıştır.²⁶ Ulûfe bekleyen kişinin gözü de aynı açgözlü zehirli engerek yılanı gibidir. Bu durum şairin içinde bulunduğu zamandan, durumdan ve olaylardan uzak kalmadığı bununla birlikte kayıtsız da kalmadığını göstermektedir. Bir yeniçeri hakkında böyle bir gazel yazabilmek o devirde herkesin harcı değildir. Çünkü yeniçeri devlet içinde devlet konumunda sözü geçen, korkulan bir güruhtur. Bu sebeple şairin, tarihçi kimliği beyitte aşikârdır. Şair, her ne kadar yılanın tabiatını kimi kötü insanlara benzetse de, beyitte feleğin hilekâr bir yılanın kuyusuna benzetmiştir. Aşağıdaki beyit, Camasb'ın hikâyesine yolculuk yaptırmaktadır. Camasb, bal uğruna kandırılarak kuyuya atılır. Tıpkı Âdem ve Havva'nın şeytan tarafından bir elma uğruna kandırılıp Allah tarafından ceza olarak dünya kuyusuna atılmaları durumu gibidir.

*Ben 'âleme geldüm dir iken râh-ı 'ademden
Gerdûn gibi bir mâr-ı ham-ender-hama düştüm*²⁷

Ben yokluk yolundan çıkıp dünyaya geldim sanıyordum. Meğer felek gibi kıvrım kıvrım dolanmış yılanın içine düştüm. Beyitte dünya bir âlem felek başka bir âlem olup oyun içinde oyundan bahsetmiş ve bunun da yılan gibi kıvrım kıvrım çetrefilli yolları olduğunu dile getirmiştir. Dünyaya gelmek ayrı bir ceza, feleğin yılan tabiatlı çetrefilli oyunları ayrı bir cezadır. Klasik divan şairi genelde yedi katlı feleği, yedi başlı ejderhaya ve zulmünü de ağzından ateş çıkarmasına benzetmektedir. Fakat Gelibolulu Mustafa, burada ejderha yerine soydaşı yılanı tercih etmiştir. Aşağıdaki beyitte, tarihî bir hadiseye telmih vardır.

*Hilâfet gencine hâ'in bir erkam ibni 'Alkam (?) vâr
Yakıp yıkmakda din Bagdâd'ını mâra müşâkildür*²⁸

Hilafet hazinesine hainlik yapan Alkam'ın oğlu var. Dinin Bağdat'ını yılan gibi yakıp yıkmaktadır. Diğer beyitlerde de görecektir ki şair ejderhayı daha çok güçlü bir askere, komutana ya da yöneticilere benzetmekte ve yakıp yıkma işi ejderhaya hasken buradaki şahsın karakteri bozuk olması sebebiyle yılanla benzetilmiştir. Beyitte tarihî bir olaya telmih yapılmakta ve söz konusu olay, 1258 yılında Moğolların Bağdat'ı işgal ederek Abbasi Devleti'ni yıkmasıdır. Bu felaketin sebebi, Abbasi veziri İbnü'l-Alkamî gösterilmiştir. Şair bu tarihî şahsiyeti yılan gibi hain sıfatıyla anar. Devletin yüce makamında bulunup her türlü imkanlarından yararlanıp hainlik yapmak, yılanla bal yedirsek bile fitratı gereği yine zehir kusacağını hatırlatmaktadır. Hilafet, hazineye benzetilir. Çünkü İslâm dünyasının siyasi ve dinî merkezi kabul edilmektedir. Ancak bu kıymetli hazinenin içinde ona ihanet eden bir kişi vardır. Yılan daha çok, hazine koruyucu olarak beyitlerde görülmüştür. Fakat burada yakıp yıkan hain konumundadır. Ejderhanın soydaşı olması sebebiyle şair bu yakıp yıkma işini yılanla vermekte herhangi bir yanlışlık görmemiştir.

²⁶ Naskali (haz.), *Yılan Kitabı*, 236.

²⁷ Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 923.

²⁸ Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 342.

Sirişti mârina öğretti zulm-i Dahhâk'ı

Bir adı İbni Sikender nihâdı bed-kullâb²⁹

Onun yılan tabiatı Dahhâk'a zulmetmeyi öğretti. Onun bir adı İskender'in oğlu, tabiatı da kötülük kancasıdır. Öyle yılan huylu bir yaratılışı var ki sanki Dahhâk'a zulmü o öğretmiştir. Bu kancalı kötü yılanın diğer adı da İskender'in oğludur. Burada hem tarihî olarak bakılabilmekte hem de isme sığınılması bakımından dönemindeki üst mercileri eleştirmesi olarak da ele alınabilmektedir. Bu kişi her kimse o kadar yılan fitratlı ki İran mitolojisindeki Dahhâk'a zulmü o öğretmiştir. Kendisi de babasının gölgesine sığınmış zehirli bir yilandır. İskender'in kancalarla yılanları temizlediği mesnevilerden bilinmekte fakat oğlunun kancası olduğundan bu temizleme işleminden bir onun kurtulduğu anlaşılmaktadır. Böylelikle kötülüğün içeriden gelmesine de vurgu yapılmıştır. İskender'in oğlu olmasıyla da soyu veya ünvanı ne kadar görkemli olursa olsun, aslında fitneci ve zalim olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır. İran mitolojik anlatılarında yılan, korku salan ürkütücü bir simge olarak karşımıza çıkar. Hikâye, Cemşid'in trajik düşüşüyle başlar: Cemşid, yüce "Ahura Mazda"nın kendisine sunduğu sıra dışı yeteneklerin kaynağını kendi benliği sanmaya başlayınca ilahi lütfunu kaybeder. Bu kibir, ülkede büyük bir kaosun fitilini ateşler. Tam da bu kargaşa döneminde, Arabistan topraklarında Dahhâk adında bir prens yaşamaktadır. Kötülüğün simgesi olan şeytan (Angra Mainyu), toy bir delikanlı kılığına bürünerek Dahhâk'ın, zihnine girer ve onu manipüle eder. Şeytanın hileli sözlerine kanan Dahhâk, gözünü kırpmadan kendi babasını katleder ve Arabistan tahtına oturur. Ancak şeytanın planı henüz bitmemiştir. Bu kez Dahhâk ve saray erkanının aşçısı olarak can bulur. Onlara daha önce hiç tatmadıkları, birbirinden leziz et yemekleri sunar. Yeni kral, bu hünerli aşçıyı ödüllendirmek istediğinde şeytan, tek arzusunun kralın omuzlarının arasını öpmek olduğunu söyler. Teklifi kabul eden Dahhâk, şeytanın omuzlarını öpmesiyle neye uğradığını şaşırır. Yer yarılır, genç kılığındaki şeytan ortadan kaybolur ve kralın omuzlarından tıslayan iki dev yılan peydahlanır. Dahhâk bu canavarları her kestiğinde, canı feci şekilde yanar ve yılanlar daha da büyüyerek yeniden çıkar. Kısa süre sonra şeytan, bu kez bilge bir hekim kılığında saraya geri döner. Çaresiz krala akıl vererek, omuzlarındaki yılanların acısını dindirmenin tek yolunun, onları her gün iki genç adamın beyniyle beslemek olduğunu söyler. Böylece krallıkta her gün iki gencin katledildiği karanlık bir dönem başlar. Zamanla zalim Dahhâk'ın namı ve gücü dört bir yana yayılır. Cemşid'in ardından lidersiz ve karışıklık içinde kalan İranlılar, Dahhâk'ın kendi ülkelerini yönetmesi için davet ederler. Dahhâk, İran tahtına geçtikten sonra da bu vahşi ritüel değişmez. Omuzlarındaki canavarları beslemek adına her gün iki genç feda edilmeye devam eder.³⁰

Büyük İskender ise seferleri sırasında mağaradaki yılanla ve rüyasındaki yılanla mücadele edip onları alt eder. İkisi de hükümdarlığı ile nam salmıştır. Tarihî olarak baktığımızda Gelibolulu Mustafa, II. Selim ve III. Murat zamanında yaşamış ve devletin çeşitli kadrolarında yer almıştır. Beyitte bahsedilen kişinin, devletin üst mercilerinden olduğunu hissettirmektedir. Bu kişinin de

²⁹ Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 266.

³⁰ Bilge Seyidoğlu, *Mitoloji Üzerine Araştırmalar*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 6. Basım, 2014), 125.

bir İskender kadar kudretli bir hükümdar olduğunu evladının da yaptığı işlerin gölgesine sığınıp kötülükten başka bir şey yapmadığını eleştirmektedir. Babasının kudreti zalimliğinden değil ilmi ve siyasi bilgisinden kaynaklıdır. Halbuki kendisi öyle olmadığı için temelsiz güç, ruhunda zehir etkisi yaratmıştır. Biri zalimlerle mücadele ederken diğeri zalimin kendisi olmuştur. Şair her ne kadar mitolojik karakterlere yer verse de İskender'in kancasından yani demir soyundan olan yılan bir evlat yaratmış ve diğer mitolojilerle Türk mitolojisini harmanlayarak tarih ışığında ders vermiştir.

Devlet Büyükleri Methinde Yılan

Gelibolulu Mustafa Âlî, 1541 yılında doğmuş ve 1600 yılında vefat etmiş ve yaşamı süresince dört saltanat görmüştür. Bunların içerisinde; Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet vardır. Mustafa Paşa ve Sokollu Mehmet Paşa'nın himayelerinde bulunmuştur.³¹ Şairin yazmış olduğu methiyeler, sadece padişah ve paşa hakkında olmayıp döneminin asayişini ve tebaanın da içinde bulunduğu durumu tasvir etmektedir. Yılan fitratı gereği zehirli, öldürücü saldırgan bir hayvandır. Dostu olmadığı gibi düşmanı bile yoktur, avcı konumundadır. Fakat burada yılanın dahi ehlileştiğini görülmektedir. Hatta klasik edebiyatta fitratı gereği soğukta uyuşan, gevşeyen yılanı hükümdarın kudretinden kaynaklı olarak bu duruma düştüğünü görülmektedir. Aşağıdaki iki beyit III. Murat Han için nazmedilmiştir.

Baş koyup ser-pençe-i şir üzre yasdanmış gazâl
*Beççe-i 'usfûr mâr ağzında müsteftâ uyur*³²

Ceylan, başını aslanın pençesi üzerine koyup yaslanmış. Serçe yavrusu da yılanın ağzında huzur içinde uyur. Türk kültüründe devlet babadır, halk evlattır. Bir evde adaleti, düzeni nasıl baba sağlarsa hükümdar da halkı içinde adaleti, eşitliği ve emniyeti sağlamakla yükümlüdür. Şairin betimlemesine bakıldığında çok aykırı bir görüntü oluşturmaktadır. Ceylan av, aslan avcıdır fakat aslandan emin bir şekilde dostane bir tavır içerisinde rahattadırlar. Serçe yavrusu, yılanın bir lokmalık avıdır fakat en olmaması gereken yerde rahat yuvasında uyuduğu gibi yılan ağzı içinde huzurla uyumaktadır. Padişah öyle adaleti, barışı, huzuru kudretiyle sağlamıştır ki en aciz olan bile en zalimden emindir.

'Adl u dâdun şöyle te'sir eyledi eşyâya kim
*İtse bir güncişk olur mârûn dehânın âşyân*³³

Senin adaletin varlıklara öyle tesir etti ki, bir serçe isterse yılanın ağzını yuva yapar. Padişahın kudreti öyle güven tesis etmiştir ki en zayıf olan bile en korkunç yerde korkusuzca yaşar hâle gelmiştir. Yılanın doğasına aykırılık üzerinden en olmazı tasvir ederek şair, padişahın kudretini övmüştür. Diğer beyit ise III. Mehmet Han'a ithaf edilmiştir.

31 Mustafa İsen, *Gelibolulu Mustafa Âlî*, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988), 1-16.

32 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânî*, 157.

33 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânî*, 169.

*Dehân-ı mârda güncişke âşiyân itdür
Siyâh kuşede hem-hâb-ı şîr-i garrân ol³⁴*

Serçeye yılanın ağzında yuva kurdur. O karanlık köşede kükreyen aslanla birlikte uyu. III. Mehmet'in taht suresi, 1595-1603 tarihlerini kapsamaktadır. Şair, beş yıl kadar tanıklık edebilmiştir. Belki de tahta çıktığı ilk yıllar nazmetmiş olacak ki padişahın daha etkin dönemi değildir. Bu sebepten öyle bir kudret ve güven tesis et ki en zayıf olan bile senin görmediğin en korkulu yerde emin yaşasın demektedir. Zalimle (yılan), mazlum bir aradadır fakat mazlum Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olan kudret sahibi hükümdarın adalet ve hükmünden emindir. İyinin adaleti, kötünün zalimliğini bertaraf eder. Tıpkı şeytanın şerrinden Allah'a sığınmak gibidir. Yılanın burada bütün zalim kimseler adına genel bir karakter oluşturduğu görülmektedir.

*Mûra vü mâra tenâvül ide cûd u keremi
Çekile ni 'meti dünyâ yüzine müstevfâ³⁵*

Onun cömertliği ve kereminden karınca ve yılan da faydalansın. Nimeti eksiksiz biçimde bütün dünya yüzüne yayılsın. Karınca ve yılan bir arada kullanıldığında izbe yerlerde çerçöp içinde yaşayan varlıklar olarak diğer beyitlerde teyit edilmiştir. Bunlar artıklarla beslenen varlıklardır. Öyle tebaasını korusun kollasın ki en köşede en acizlik içinde olandan bile haberdar olsun ve iyi, kötü ayırt etmeksizin bütün keremi, cömertliği o kişilere de ulaşsın diyerek niyaz etmiştir.

*Âftâb-ı devletün a 'dâya te 'sir eylemiş
Râhat olmuş her biri gûyâ tokınmış mâra şems³⁶*

Şemsi Paşa için yazılmış bir beyit görülmektedir. Senin devletinin güneşi düşmanlar üzerinde öyle etkili olmuştur ki sanki her biri güneş çarpmış yılan gibi gevşemiştir. Yılan burada gizli düşmandır. Güneşin kudreti ve azameti büyük olduğu için en saklı olana dahi tesir etmektedir. Öyle bir devletin başında öyle etkili, öyle güçlü bir paşa ki varlığı düşmanları etkisiz hâle getirmiştir. Güneş fiziksel olarak yılanı gevşetmez, soğuk gevşetir. Beyitte, yılanın fitratına aykırı bir durumla yani tezat içinde tezat barındıran yaklaşım görülmektedir. Çünkü sıcak yılanı besleyen, büyüten etkendir. Yaz mevsiminin en sıcak vakitlerinde yeryüzüne dağılırlar ve bulunduğu coğrafyaya göre sıcaklık ne kadar fazlaysa zehrinin de o kadar etkisi artar, tehlikeli hâle gelir. Buradaki güneş kötülüğün kaynağı olan azamet değil kerem, rahmet ve adaletin azameti olan güneştir.

*Sipîhr bebr-i yabân Rüstem-i şecâ 'atine
Celâli kutbına mâr oldı kamçı şîr-i ner at³⁷*

34 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 189.

35 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 229.

36 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 262.

37 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 219.

Vezir İbrahim Paşa için kaleme alınan beyit; gökyüzü, yiğitlik Rüstem'ine vahşi hayvan oldu. Erkek aslan gibi olan atın kapçısı da heybetinin merkezinde yılan oldu. Beyitte adı geçen Rüstem, Zâl'ın oğludur. İran mitolojisi ve edebiyatında Keykubat döneminden Keyhüsrev hükümrancılığının sonuna kadar yaşamıştır. Cihan pehlivanı ve komutanların komutanı unvanlarına layık görülmüş mitolojik bir karakterdir. Uzun ömrü ve Bîjen'i kuyudan kurtarmasıyla bilinir. İri vücutlu pehlivan anlamına gelen bir lakab verilmiştir.³⁸ Beyitte her ne kadar Acem kahramanı görölse de tamamıyla Türk kültürüyle harmanlanmış olduğundan Türk mitolojisi üzerinden açıklık getirilecektir. Erlik'in binek hayvanının kamçısı şeklinde düşünülen yılan, görünmeyen şer odaklarını ve kötü ruhları savmak içindir. Türk coğrafyasında sıklıkla karşımıza çıkan bu kamçılar aksayan yaşam düzenini düzeltmede de ritüellerde araç olarak kullanılır. Türklerde at, kanattır bu sebepten her hanede bulunabildiğinden, hastalanan kişinin etrafında kötü ruhlar birikmiş inancından kaynaklı olarak o ruhları kovmada bir tedavi aracı olarak da kullanılmıştır. İslâmiyet sonrasında da aynı özelliğini korumaya devam etmiştir. Örneğin; Anadolu velileri yılanı kamçı olarak kullanmış ve Saltuknâme'de hakan, kamçı olarak kullandığı yılanla büyücülerle savaşmıştır.³⁹ Tuva şamanlarında da benzer gelenek devam etmiştir. Fakat bu sefer şamanın tefinde yer almaktadır. Bu tefe yılan oyulur ve tefin sapında bulunması sebebiyle kamçıya bir gönderme söz konusudur. Şaman nasıl kamçısıyla kötü ruhları kovuyorsa aynı enerjiyi tefinde de sağlamak istediği için yılanı da yer vermiştir.⁴⁰ Türk mitolojisinde her türlü hayvan kutsal kabul edilmiştir. Güçlü olanlar ise dönemin hakanı ile karşılaştırılmış hatta bu hakanlara isim olarak dahi verilmiştir. Fakat atın olmadığı yerde hakanın gücünü göstermek maksadıyla binek olarak kullanılan hayvanlar arasında aslan da mevcuttur⁴¹. Aynı zamanda Anadolu'da dervişler de aslanı binek olarak kullanmış bu şekilde keramet göstermişlerdir. Eski Türk değerleri, İslâmi değerlerle harmanlanarak sürdürülmüştür. Hakanın yiğitliğinin bir göstergesi olan bu durum, burada Rüstem gibi bir kahramanla tasvir edilmiş ve bu korkutuculuğu katmerleştirmek düşmana korku salmak maksadıyladır. Düşman olan yılanı, elinde kamçı yaparak daha da korkutucu hâle getirmiştir. Türk mitolojisinde kötü ruhları kovmak, İslâmiyet'le beraber kötü büyücülerle mücadele etmek için kullanılan bu kamçı yine düşmana karşı kullanıldığını, geleneğin sürdürüldüğünü göstermektedir. Şair diğer beyitlerde olduğu gibi güçlü, irade sahibi yöneticilerin azameti karşısında yılan, etkisini kaybetmiş bir nesne hâline gelmiştir.

Büyü ve Yılan/Ejderha

Hız. Musa, mucizelerinden biri de esasının büyücüler karşısında yılanı dönüşmesidir. Tasavvuftan yola çıkarak Musa Peygamber'in, Allah'a dayanmaktan ziyade esasına dayandığı için

38 Ahmet Tâlat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, haz. Cemâl Kurnaz (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2. Basım, 2004), 76.

39 Naskali (haz.), *Yılan Kitabı*, 75-76.

40 Naskali (haz.), *Yılan Kitabı*, 74.

41 Mehmet Özkartal, "Türk Destanlarında Hayvan Sembolizmine Bir Bakış (Dede Korkut Kitabı'ndan Örnekler)", *Millî Folklor*, 66-67.

Allah'ın da tek dayanak benim, demenin bir cevabı olduğunu göstermek maksadıyla hadisenin vuku bulduğunu fakat taranan beyitlerden anlaşılacağı üzere, çoğunluğun kabulü Allah'a düşman olanlara karşı gösterilmiş bir keramet, düşmana anladığı dilden verilen bir cevaptır. Kimi yerde yılanı dönüştüğü kimi yerde büyük yılan anlamına gelen ejderhaya dönüştüğü zikredilmektedir. İslâm'da da yılanın biyolojik ve soydaş tarafı ele alınmış olup Gelibolulu Mustafa Âlî de bu yönüyle nazmetmiştir. Kur'an-ı Kerim'de, kimi yerde asanın yılan olarak, kimi yerde kelimelerin sözlük karşılığı 'büyük yılan' demek olan ejderha olarak zikredilmektedir.

Tâhâ suresinde, 17. ayetten başlayarak 21. ayete kadar Musa Peygamber'in asa olayı anlatılmaktadır. Bu ayette ilk önce Allah, Musa Peygamber'in elindekinin ne olduğu sorar o da asası olduğunu ona dayandığını kendi için çeşitli faydaları olduğunu dile getirir. Allah da yere bırakmasını emreder. Ardından Musa Peygamber, asanın yılanı dönüştüğünü görür.⁴² Bir diğeri Şuarâ suresinde, 32. ayette zikredilmektedir. Burada hadise daha kısa zikredilir. Musa Peygamber'in elinden asasını bıraktığı ardından ejderhaya dönüştüğü ifadesi geçer.⁴³ Arâf suresinde ise 106-107. ayetinde, Musa Peygamber'den mucize göstermelerini isterler. Bunun üzerine de Musa Peygamber asasını yere bırakır ve büyük bir ejderhaya dönüşür.⁴⁴ Gelibolulu Mustafa Âlî'nin beyitlerinde de asa ejderha ifadesiyle zikredilmektedir.

*Çok mu 'cizâtı vardır anun cümleden 'asâ
Bir ejdehâ-yı düm-keş-i tünd oldı çâm çâm⁴⁵*

Onun birçok mucizesi vardır ama hepsinden öne çıkanı asasıdır. Salına salına sert saldırgan kuyruklu ejderhaya dönüştü. Şair, peygamberin ismini zikretmeyerek sembollerle hatırlatma yapmıştır. Ayete telmih vardır. Beyitte asanın ejderhaya dönüşmesi, ilahi hakikatin batıl karşısındaki mutlak üstünlüğünü sembolize etmiştir. Yılanın sihir ve büyü ile ilgili ilişkisi İslâmiyet'ten önce de Türk geleneğinde mevcuttur. Şamanın ayin yaptığı tefinin, "Manyak" olarak isimlendirilen kıyafetinin üzerinde karanlık aleme geçiş sırasında yardımcı olan varlıklar olarak görüldüğünden burada da yer almaktadır.⁴⁶

*'Avn-i Hak olur ise hem-çü 'asâ-yı Mûsâ
Dûd-ı âh ejder olup bunları bir demde yudar⁴⁷*

Eğer Allah'ın yardımı olursa Musa'nın asası gibi ahın dumanı, ejderhaya dönüşür ve bunları bir anda yutar. Şair iki beyitte de mübalağa sanatını kuvvetlendirmek için yılan yerine ejderhayı kullanmıştır. Mazlumun ahı o kadar yakıcı bir ateştir ki o ateşten ejderha türer. Şair, beyitte içten

42 Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Bilgisayar Hatlı Kolay Okunuşlu Üçlü Kur'an-ı Kerîm Meâli ve Türkçe Okunuşu*, sad. Mustafa Özel (İstanbul: Haktan Yayın Dağıtım, 2020), 312.

43 Yazır, *Kur'an-ı Kerîm Meâli ve Türkçe Okunuşu*, 367.

44 Yazır, *Kur'an-ı Kerîm Meâli ve Türkçe Okunuşu*, 163.

45 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 47.

46 Naskali (haz.), *Yılan Kitabı*, 88-105.

47 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 372.

yakarışın sıradan bir şey olmadığını ifade etmek ister. Ancak bu güç, tek başına insanî bir kuvvet değildir. Asıl belirleyici olan Allah'ın yardımudur. Şair ben ne kadar zayıf görünsem de Hak yardımıyla ahım yıkıcı bir kuvvete dönüşür demektedir. Burada Türk mitolojinin beyte yansımaları görülmektedir. Her ne kadar İslâm'da da büyük yılan ejderha olarak kabul edilse de ejderhanın ateşten türemesi Türk mitolojisi etkisidir.

Zehir mi, İlaç mı?

Mitolojide yılan, *Hayat Ağacı* koruyucusu olarak derin bilgeliği ve sırrı temsil eder. Aynı zamanda ölümsüzlük otunu yemesi, bununla birlikte zehrinin ölümcül rahatsızlıkta dahi şifa olması Lokman Hekim'le de ilişkili hâle gelmektedir.⁴⁸ Kadim dönemlerde ise gerçekleştirilen şifa ritüelleri ile büyü uygulamalarının merkezinde her zaman evrensel bir nitelik taşıyan yılan ve ejderha figürleri yer almıştır. Türk ikonografisinde sıkça karşımıza çıkan ve birbirine sarılmış yılanla ejderha motiflerinden oluşan *şifa düğümleri*, aslında evrenin döngüsel olarak yeniden doğuşunu ifade eder. Bu tasvirler saman yolundaki takımyıldızlarını simgeler ve ejderha, yılan, yay ve akrep takımyıldızları olarak adlandırılır. Benzer şekilde Tibet'in yaratılış mitlerine bakıldığında da evrensel şifanın ve ilk tıbbi tedavi yöntemlerinin ortaya çıkışı “Nagalar” (efsanevi yılan varlıklar) ve ejderhalarla ilişkilendirilir. Sağlığı ve dermanı gökyüzündeki düzenle bağdaştıran insanoğlu, ilk tabibi de göksel alemin bir parçası olarak konumlandırmıştır. Bu doğrultuda tıbbın öncüsü, Batı dünyasında yılan dolanmış asasıyla “Asklepios”, Doğu dünyasında ise “Lokman Hekim” olarak kabul edilmektedir. Bahsedilen şifacının gökteki takımyıldızları arasındaki ismi ise “Yılanlı Takımyıldızı”dır. Bu takım yıldızı iki eliyle devasa bir yılanı kavrayan “bilge/yaşlı adam” figürüyle sembolize edilir.⁴⁹

Eski Türklerde de kam, şifa dağıtmak amacıyla gerçekleştirdiği ayin esnasında yeraltına yani Erlik Han'ın egemenlik alanına doğru bir seyahate çıkar. Yolculuk sırasında yılan, kertenkele ve kurbağa gibi canlıların kaynadığı kurak bir çöle varır. Aktarılan bilgilere göre kam, tam da bu tekinsiz bölgedeyken iyileştirmeye çalıştığı hastanın ne kadar ömre sahip olduğunu tespit etme gücüne kavuşur. Şaman davulunun hem dış yüzeyine hem de içine nakşedilen figürler, duruma göre insanlara ve hayvanlara şifa veren ya da tam aksine onlara maraz bulaştıran yardımcı ruhları temsil eder ve bu nesneler tedavi törenlerinin vazgeçilmezidir. Şamanlar, yılanı soyut bir sembol olarak değil somut bir ilaç olarak da yararlanmışlardır. Şamanlar, yılanın başını gövdesinden ayırıp kuruttuktan sonra ezerek un ufak etmişler ve elde ettikleri tozu yılanın kendi taze kanıyla harmanlayıp bir kumaş parçasına sürüp üzerine az miktarda biber ekleyip yaralara sarmışlardır. Benzer şekilde, Anadolu hekimliğinde de yılanın kavı (derisinin) tedavi edici özelliklerinden yararlanıldığı bilinmektedir. Şaman davullarında tasvir edilen yılan, kertenkele ve toprak solucanı gibi sürüngenler kadın hastalıklarına da araç olarak kullanılmıştır.⁵⁰ Irak ve Bağdat bölgesinde ün kazanmış bu ilaç

48 Seda Gedik, *Anadolu Sahası Masal ve Efsanelerinde Yılan- Şahmaran*, (İstanbul: Kuzgun Yayıncılık, 2021), 363.

49 Bilgili, *Türk Mitolojisinde Fantastik Varlıklar*, 63-64.

50 Naskali (haz.), *Yılan Kitabı*, 78-79.

“tiryak” adıyla karşımıza çıkmaktadır. Özellikle akrep ve yılan gibi zehirli canlıların sokmalarına karşı geleneksel yöntemlerle panzehir olarak imal edilmiştir. Eski dönemlerde, tıpkı Türk geleneklerinde olduğu gibi bizzat yılanın kendi zehrinin işlenip ehlileştirilmesi yoluyla panzehir üretilip vücuda adeta bir aşı gibi zerk edilerek bağışıklık sistemini güçlendirmiştir.⁵¹ Yaratılan her canlıyı, tanrıdan bir yansıma olarak gören Türk töresi, bütün canlılara kutsiyet atfetmiş ve her daim gözlemcileri olmuştur. Geçmiş değerlerle, yılanın şifacı özelliğini toplumsal hafızada canlı tutmak için şair, şiirlerine taşımıştır.

Ya tiryâk-ı lebünden hâba varmış kâkülün ‘aksi

Ya mâr-âmûzdur çeşmün ki koynunda yılan besler⁵²

Ya dudağının panzehrinden kakülünün gölgesi uykuya dalmıştır yahut gözlerin öyle yılan terbiyecisidir ki koynunda yılan beslemektedir.

Şair, sevgilinin dudağının kenarındaki perçeminin gölgesini hazinenin başında uykuya dalmış görevini yerine getirememiş hain bir yılan olarak tasvir etmektedir. Yılanı sinsi, hain olarak bilinmekte fakat burada hayat ağacı altındaki görevini hatırlatmaktadır. Hayat veren dudakları koruyamamıştır. Yılan zehir barındıran bir varlık olup sevgilinin dudağı ise aşığa can verir. Bu durum yılanı aksi tecelli etmiştir. Çünkü zehir barındıran vücuda, panzehir girerse yılan gevşer ve uykuya dalar. Sevgili de gözleri ve dudaklarıyla yılanı uysallaştırmıştır. Âşık için saç rakip konumunda olmuş ve yılanı benzetilmiştir. Buradaki yılan sadece siyah olduğu için güzelliğin bekçisi değil, sevgilinin koynuna kadar uzanmış ve sevgilinin gözlerine yansıdığı için çok yakın olma hasebiyle rakip olarak görülmüştür. Hain olan bu rakibin gözü sevgilinin gönlünde değil tenindedir. Nasıl hayat ağacını bırakıp gittiyse ölümsüzlük otu için, sevgiliye de hainlik edecektir. Asıl sadık, âşıktır. Yılanı rağmen kapısından ayrılmaz. Yılan dahi uyuyakalmış fakat âşığın gözüne uyku değmemiştir. Şair yılanla sadece saç tasvir etmemiş, beşerî aşkla ilahi aşkı birbirinden ayırmıştır.

Kimerde ef‘i-i pür-zehr-i dehre mâr-efsâr

Kimerde arz u semâ hokkasına tiryâkam⁵³

İçi zehir dolu yılanı zincir vurabilecek kim vardır? Yer ve gök hokkasındaki panzehir kimde vardır?

Şair feleği zehirli olan yılanı benzetmiştir. Bu yılan içi zehir dolu bir kobra yılanıdır. Felek de hain oyunları ile verdiği acılarla içi zehir dolu bir kobra yılanıdır. Yerde gökte olan biteni yazan mürekkebin panzehri yok mudur, bunca acının, kederin şifası yok mu? Feleğin zehirli oyunlarına panzehir arayan şair, tiryaka farklı bir anlam dünyası açmıştır. Cefanın içinde sefa nerededir? Bu soruya cevap aramış, yukarıdaki beyte aksi bir yorum getirerek aşağıdaki beyitte, dünya denilen bu yerde panzehir nasıl yılanın içindeyse cefanın ardında gizli kalan hakikatte, gören gözler için

51 Naskali (haz.), *Yılan Kitabı*, 208-209.

52 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 701.

53 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 948.

kıymet bildiren bir hazinedir. İnsanın acı çeken ruhuna panzehirdir. Cefanın verdiği acı, ardındaki hakikati saklayıp koruyan ejderha gibidir.

Hardur cevır ü cefâ mihr ü vefâ bir güldür

Gencdür mihr ü vefâ anda cefâ ejderhâ⁵⁴

Gülü koruyan nasıl dikense cefa belki panzehir değildir fakat sevgi ve vefanın kıymet bildirir. Tıpkı bu hakiki hazineyi koruyan ejderha gibidir.

Burada ejderhanın bedeninin görünümü, gülün dikenini gibi olmasından ve ikisinin de güzelliğe bekçilik etmesinden kaynaklı olarak benzerlik kurulmuştur.

Dehşet almış mârlardur ‘Âliyâ her bir elif

Hokkaldur dâğlar tiryâkdür cismüm benüm⁵⁵

Şair, şiir söyleme gücünü olağanüstü hayallerle yüceltmektedir. Kalem, harflerini ve mürekkebinin kudretli, etkili ve hayranlık uyandırıcı biçimde tasvir etmektedir. Kendisinin panzehir gibi olan o kadar çok söz hazinesi vardır ki bu bir kabın içine koyulacak olsa ancak dağlar kadar olması gerekmektedir. Yılan gibi olan rakipleri de bu panzehirden dehşetle korkarlar. Çünkü şair karşısında, şairlikleri aciz kalmaktadır.

Yedi Rakamı/ Ejderha

Türk mitolojisinde ejderha birden fazla başa sahiptir. Bu bazen iki bazen yedi bazen de bindir. Yedi baş ise yedi felek, kimi zaman yedi nefis makamı ile ilişkilidir. Salur Kazan destanında da bir örneği ile karşılaşılmaktadır. Yedi başlı ejderle mücadelesi aslında hakanın erginlenme yoludur. Bu yedi başlı ejderha onun nefsidir ve yanında da bu yolda, yol göstericisi olan lalası vardır. Mürşit-mürit ilişkisine burada da tanık olunmaktadır. Çünkü bu nefis mertebeleri birer yoldur. Mürşitsiz aşılıp geçilememektedir⁵⁶. Rakamlar da mana âlemleri sunmakta, birçok şeye tanıklık ettirmektedir. Yedi rakamı tam manası ile nasıl ortaya çıkmış, nefsanî taraf-ı İslâm etkisi ile mi oluşmuş? Bu durum incelenecektir.

Başlangıçta semavi bir ruha sahip olan Erlik, Tanrı Ülgen tarafından cezalandırılarak önce yeryüzüne, ardından da yer altı âlemine sürülmüştür. Mitolojik sistemlerde gök cisimleriyle özdeşleştirilen tanrıların yer altına sürgün edilmesi, asgari düzeyde belirli bir dönem boyunca gözden kaybolması anlamına gelir. Söz gelimi, Ay'ın üç gün boyunca gökte belirmemesi ya da Venüs yıldızının yedi gün süresince karanlığa gömülmesi, kolektif insan bilincinde ve imge dünyasında bu

54 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 318.

55 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 970.

56 M. Emir İlhan, “Yedi Düvelde Yedi Başa Salur Kazan’ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürdüğü Boyda Mimetik Arzu”, *folk/ed. Dergisi* 27/1 (2021), 19-20.

yapıların yeraltı dünyasına gerçekleştirdiği seyahatler olarak yorumlanmıştır. Erlik Han'ın hüküm sürdüğü bu karanlık diyarda, yedi kapı ve bu geçitleri muhafaza eden yedi ayrı bekçi konumlanmıştır. Dolayısıyla yeraltına intikal etmek isteyen şamanların bu yedi kapıdan muvaffakiyetle geçmesi elzemdir. “Kara şamanlar” olarak nitelendirilen kamlar, Erlik Han'ın “Kara Balkaş” adıyla anılan sarayına varabilmek adına “Puudak” olarak isimlendirilen yedi çetin engeli ve yedi kapıyı aşmakla yükümlüdür. Erlik'in kurduğu her engelde, ona biat eden ve hizmet sunan çeşitli ruhlar yer alır. Yer katmanlarının yedi kat altında bulunan bu saraya giden yolda kam; yılanlar, kertenkeleler ve kurbağalarla kaplı kurak çölleri, kayalıkları, Erlik Han'ın baştan çıkarıcı ve kaprisli kızlarını, onun savaşçı oğullarını, içinde insan başlarının kaynadığı dört kulaklı devasa kara kazanları, Erlik'in havlayan tekinsiz kara köpeklerini ve nihayetinde kıldan ince inşa edilmiş köprüyü geçmek durumundadır. Şaman, tüm bu aşamalardan sıyrılabilmek adına her bir engelde belirli bir “ödeme” (bedel/kurban) sunmak mecburiyetindedir.⁵⁷

Yılanın şeytanla ilişkisi ve bu sebeple insandaki nefsanî tarafla ilişkilendirilmesinin kökeni mitolojiye dayanmaktadır. Şeytan nasıl nefse seslenip habis duyguları hatırlatırsa şair sözlerle resim çizmek istediği için şeytandan ziyade yılanı tercih etmiş ve yılanı hatırlatan nefis-i em(mâr)eye vurgu yapmıştır. Nefsanî yönden bakıldığında yine Altay Türklerine kadar uzanmakta olduğunu görülmektedir. Altay Türk destanında, mitolojide ilk insanın “tüylü/kürklü” yani hayvani bir dış kabukla yaratılması ve Erlik'in tükürüğüyle bu tüylerin kirlenmesi, insanın doğasındaki kötülüğe eğilimi simgeler. Tanrı Ülgen'in insanı korumak için içini dışına çevirmesi veya tüylerini yolması, hayvani olan bu kirli özelliğin insanın iç dünyasına, nefsine gizlediğini gösterir. Mitolojik anlatıda insanın içine hapsedilen o kürk ve Erlik'in şerli tükürüğü, Türk tasavvuf felsefesinde “nefs” olarak karşılık bulmuştur. İnsan, özü itibarıyla Tanrı Ülgen'in üflediği temiz bir “ruha” sahipken taşımakta olduğu hayvani dürtüler, hırslar ve kötülükler onun içsel imtihanıdır. “Hayvanın alacası dışında, insanın alacası içinde” atasözü bu mitolojik arka planda doğrudan ilişkilidir. Bir hayvanın tehlikeli veya uysal olduğu dış görünüşten anlaşılabilir fakat insanın hayvani, şerli ve hilekâr tarafı içinde gizli olduğu için dışarıdan bakılarak kolayca fark edilemez.⁵⁸

İslâmî cephede ise yedi nefis makamı vardır. Bunlardan birincisi nefis-i emmâredir, birinci makamdır ‘sadr’ olarak da adlandırılmaktadır. Bu nefis günah işlemekten zevk alır, kendini asla sorgulamaz, bütün günahlara açıktır. Şeytan bu makamdaki insanın nefsine daha kolay seslenebilmektedir. Her makamın manevî alemde bir görüntüsü mevcuttur. Bu makamın görüntüsü de yilandır.⁵⁹

Yidinün şekli hemân bir yidi başlu ejder

*Agzın açmış sanasın kim yidi deryâyı yudar*⁶⁰

⁵⁷ Bilgili, *Türk Mitolojisinde Fantastik Varlıklar*, 17-21.

⁵⁸ Bilgili, *Türk Mitolojisinde Fantastik Varlıklar*, 23.

⁵⁹ Sofyalı Bâli Efendi, *7 Makam 7 Nefs*, haz. Muhammed Bedirhan (İstanbul: Hayykitap, 5. Basım, 2024), 17-32.

⁶⁰ Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 368.

Pek çok kadim inanç sisteminde yaratılış öncesindeki belirsizlik, düzensizlik dönemi olan “kaos”, uçsuz bucaksız ilk sular ve sularda yaşayan devasa canavarlarla somutlaştırılır. Su hem hayatın kaynağı hem de doğabilecek afetlerin potansiyelini teşkil etmektedir. Evrenin meydana gelebilmesi için kaosu temsil eden o ilkel “Su Canavarı” ya da “Ejderha” figürünün alt edilmesi ve gövdesinin parçalanması gerekir. Canavarın bedeninin bölünmesi mitolojilerde gökyüzünün, yer-yüzünün, dağların ve suların oluşmasını sağlayan ilk kozmik kurban eylemidir.⁶¹ Kozmik varoluşun gerçekleşmesi için ejderhanın kurban edilmesi gerekiyorsa insan denilen âlemin de hakiki anlamda var olabilmesi için nefis denen ejderhayı öldürmesi gerekmektedir. Diğer bölümlerde belirtildiği gibi ejderha yeraltında yaşayan bahar gelince tekrar yeryüzüne çıkan ve gökyüzüne yükselen bir canlıdır. Gök gürültüsü, yağmur, su basmaları ve kıtlık onunla alakalıdır. Yedinin şeklini yedi başlı ejderhaya benzeten şair mitolojik su ile ilişkisini vermiştir. Buradaki yedi derya insanda bulunan yedi nefis mertebesidir. Her biri kendi içinde farklı sulardır. Her birinin bir basamak olduğu düşünüldüğünde her basamağın ardında o denizin kendi içinde tehlikeleri mevcuttur. Fakat ilk basamakta hapis olunduğunda hakikate ulaşma yolunda nefis denilen ejderha tarafından istila edilmiş gibidir. İnsan okyanus olan yaratıcıda bir damladır. Ancak o damla, okyanusa düştüğünde artık damla değil koca bir okyanustur. Yılana izin verildiğinde yedi başlı koca ejder olacaktır ve yedi deryayı yutmayaya hazır hâle gelecektir.

Dü-tâ olmuş yatarsın üstün altun zehre müstagra

*Yedi başlı bir ejdersin ey merdüm-rübâ dünyâ*⁶²

Ey dünya, sen insan kapan dışın altın için zehre batmış iki büklüm yatan yedi başlı bir ejderhasın. Şair dünyaya aldanıp güzelliklerine, parıltısına kapıldıktan sonra bu aldaticılığı içi zehirle dolu kocaman yılan; yeri ve göğü de bu yılanın iki büklüm olmuş hâliyle ve toprağın insanı almasını da ejderhanın yutmasına benzetmiştir. Ejderhanın derisinin parlaklığı ile heybetini dünyanın aldaticı güzelliğine, ejderhanın zehrini ve insanı yutmasını da dünyanın zalim tarafıyla ilişkilendirmiştir.

Berk sanman heft-ser piçide ejderdür felek

*Âteş-i âhum ol ejderhâyı dir dir ditredür*⁶³

Feleği yalnızca yedi başlı kıvrılmış bir ejder sanma. Benim ahımın ateşi o ejderhayı bile titretir. Zalimin zulmünün yakıcılığı olsa da mazlumun ahının yakıcılığı daha fazladır. Felek ejderhaya, feleğin zalimliği kıvrılmış yedi başlı ejderhaya benzetilmiştir. Felek yedi katmandır mazlumun ahıyla inlemektedir bu da ejderhanın titremesine benzetilmektedir.

Nefsün emmâresi dönüp mâra

*Gizlü gence tılısbân olasin*⁶⁴

61 Bilgili, *Türk Mitolojisiinde Fantastik Varlıklar*, 61.

62 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 520.

63 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 664.

64 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 475.

Emredici nefis yılanı dönüştüğünde gizli hazineye tılsım olası. Yılan burada emredici nefis ve bu sebeple içerideki haramidir. Bekçi olmadığı için de hazineye (gönül) tılsım gerekmektedir. Kişinin iradesi burada tılsım görevindedir.

*Çü gördüm mâla tapmış mâra dönmiş nefis-i emmâre
Kanâ 'at nakdi pür bir kenz-i lâ-yefnâya tapşurdum⁶⁵*

Mal sevgisiyle yılanlaşmış nefis-i emmâreyi gördüğüm için kanaat sermayemi tükenmez bir hazineye teslim ettim. Mal ve dünya hırsı yüzünden adeta zehirli bir yılanı dönüştürmüş olan o kötülüğü emreden nefsin gerçek yüzünü gördüm. Bu tehlikeyi fark ettiğim için elimdeki en büyük güç ve sermaye olan 'kanaat etme' duygumu, asla bitmeyecek olan o en güvenli hazineye yani Allah'ın rızasına ve tevekkülüne emanet ettim. Hırslarımdan vazgeçip huzuru buldum.

Nefis-i emmâre, kötülüğü şiddetle emreden, şehvet ve dünya arzularının esiri olmuş nefsin en ham ve en aşağı basamağıdır. Tasavvufta dünya malı, servet ve makam hırsı, insanı zehirleyen ve yutan bir "yılanı" benzetilir. Şair, nefis-i emmârenin mal hırsıyla birleştiğinde nasıl canavarlaşıp sahibini sokacağını gördüğünü ifade etmektedir. Kanaat sermayesi, azla yetinme ve elindekine rıza göstermeye çalışıp hırstan uzak durma erdemidir. Şair bu erdemi, kendisinin en büyük maddi/manevi sermayesi olarak görüp hadise de doğrudan atıf yapmıştır. İnsanın içindeki hırsın dışarıdan bakıldığında ne kadar çirkin ve tehlikeli olduğunu göstermek istemiştir. Dünya hırsından kurtulmanın formülünün "kanaat" olduğunu ilan edip şair kendi içsel yolculuğunu örnek göstererek rehberlik etmektedir. Dünya malının geçici ve tehlikeli, kanaatin ise tükenmez ve kalıcı hazine olduğunu vurgulamaktadır.

Şâh-mârân/Şeh-mârân/Şâh-ı mârân

Yaygın şahmeran rivayetlerinde bu varlığın üst kısmı kadın, alt kısmı ise yılan şeklinde anlatılmaktadır. Yapılan araştırmalara göre yılanların şahının dişi bir kimlikle sembolize edilmesi, anlatıyı oluşturanların ve toplumun kolektif algısıyla şekillenmiştir. Yılan figürünün doğu mitolojilerinde üretkenliği (doğumu), bereketi ve ilmi temsil eden güçlü rolü etkili olmuştur.⁶⁶ Abdî'nin Câmasbnâme'sinde baş karakter arkadaşlarıyla gezintiye çıkar bu gezintide içi bal dolu bir kuyuya rast gelirler. Balı alması için baş karakteri arkadaşları yönlendirir fakat balı onlara verdikten sonra arkadaşları tarafından terk edilir. Kuyuda bir delikten yılanlar çıkar ve baş karakteri alıp yılanların şahının yanına götürürler. Anlatılarda çeşitlilik gösterse de birbirlerinden hoşlanırlar ve beraber yaşamaya başlarlar. Fakat Camasb artık sıkılır kuyudan çıkmak ister. Yılanların şahı da kurallarından bahsettikten sonra onu serbest bırakır fakat ölümsüzlüğü arayan vezir yüzünden yılanların şahına ihanet eder.⁶⁷ Camasb hikâyesinden yola çıkmış olduğunu şair, bizzat isim vererek beyitlerinde de

⁶⁵ Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 918.

⁶⁶ Gedik, *Anadolu Sahası Masal ve Efsanelerinde Yılan-Şahmaran*, 307.

⁶⁷ Aykut Ertuğrul, *Acâibü'l Mahlûkât*, (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2. Basım, 2023), 107-111.

belirtmiştir.

*Eşk-i 'Âli ser-i zülfini 'arahnâk itdi
Sanki Câmashb'un elinden şeh-i mârân aglar*⁶⁸

Ali'nin gözyaşları, sevgilinin saçlarının ucunu sıırıslıkla etti. Sanki Camasb'ın eline düşen şahmeranın acı içinde ağlamasına benzer. İhaneti, hilekârlığı hep yılan üzerinden resmeden şair, bu beyitte ise insan üzerinden resmetmektedir. Burada efsaneye telmih yapılmıştır. Efsaneye göre Camasb, şahmeranın sırrını saklayacağına söz vermiş ancak daha sonra padişahın vezirine, yerini söylemek zorunda kalmıştır. Şahmeran da kuyruğu ve baş kısmı kesilerek ihanete uğramıştır. Ali'nin gözyaşları, sevgilinin saçını ıslatmasını, Camasb'ın ihanetinin utancından şahmeranın ağlayarak üstüne kapanıp gözyaşlarıyla bedenini ıslatmasına benzetmiştir. İhanet her ne kadar yılanla atfedilse de insanın yongası da içeridedir. Görmek ve anlamak zor fakat anladıktan sonra da çok geçtir.

*Halka olmuş ya şâh-ı mârândur
Ana ol cebhe kâse-i billûr*⁶⁹

Sanki kıvrılmış şahmerandır. Billur kâse ona alın olmuş. Sevgilinin alına dökülen saçları sanki halka halka kıvrılmış bir şahmerandır. Parlak, beyaz alın ise yılanın üzerine kıvrıldığı billur bir kâsedir. Saç siyahlığı ve uzunluğu sebebiyle yılanla benzetilmektedir fakat burada sıradan bir yılan olmayıp yılanların şahı olan şahmeran tercih edilmiştir. Çünkü sevgilinin saçları sıradan saçlar değil saçların en güzeli ve en üstünüdür. O billur kâseyi koruyabilmeyi de ancak yılanlar şahına yaraşabilir. Hazine öyle kıymetlidir ki her bekçiye emanet edilemez. Efsaneye de bu yolla telmih yapılmıştır. Her yılan ihanet edebilir, hayat ağacını terk ettiği gibi fakat şahmeran ihanet etmez, Camasb'a ihanet etmediği gibi. En güvenilir olan şahmerandır. En kıymetli hazineyi koruyacağına da şair emindir. Sevgilinin saçını en güzel kabul edilen yılanla betimlemiştir.

*Sanasın kâse-i billûr içinde Şâh-ı Mârân'dur
Senin başında destâr-ı sepid altında ol perçem*⁷⁰

Sanki billur bir kâse içindeki şahmerandır. Senin başındaki beyaz sarığın altında duran o perçem. Diğer beyitle benzer bir yaklaşım görülmektedir. Perçem, yine yılanların şahına benzetilmiştir.

Ejderhanın Soydaşları: Yılan, Timsah, Semender, Tavus kuşu

Önemli epik eserlerden Saltuknâme'de ejderha; tavus kuşunun dış görünüşe, horozun kanat ve kuyruk yapısına, aslanın pençelerine sahip, deve büyüklüğünde ve uçabilen melez bir varlık

68 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 704.

69 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 730.

70 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 946.

olarak betimlenmiştir.⁷¹ Kazan-Tatar Türklerinin mitolojik inanışlarında yılanın ömrü boyunca geçirdiği evreler kronolojik olarak sınıflandırılır. Ejderhanın ve yılanın oluşumu ise 100-1000 yaş arası “Aidaha” (Ejderha) ve 1000 yaşın üzeri “Yuha” olarak adlandırılır. “Yuha” olarak adlandırılan ejderhanın kötücül yılan formudur. Bu kültüre göre yılan, yaşadığı her yaş dönemiyle birlikte fiziksel nitelikler, yeni renkler ve farklı fonksiyonlar kazanarak dönüşür. Genel olarak kanatlı, dikenli kuyruklu, pullu gövdeli bir yaratık şeklinde tahayyül edilen ejderha; devasa bir kertenkele ya da yılan formundaki canavar olarak kabul edilir. Ayrıca mitolojide “Ker yutpa” yeraltı ejderhasını, “Ker abra” ise yer altı yılanını simgeleyen kavramlar olarak yer alır.⁷² Bu doğrultuda ejderhanın vücudunun bazı parçaları timsah, kertenkele ve yılandan izler taşımaktadır. Ortak özellikleri barındırmaları soydaşlıklarını desteklemekte ve böylelikle birbirlerinin yerine zikredilmeleri durumu da ispat niteliğindedir. Bu durumu Kâşgarlı da çevirileriyle desteklemiş Arapça ejderha sözcüğünü, timsah ile karşılamıştır.⁷³ Şamanist toplulukların kozmoloji tasavvurunda “Hayat Ağacı” zirvesinde bir kuş, kök bölümünde (alt dünyada) yılan ve kertenkele gibi canlılar yer alır. Yakut Türklerinden aktarılan bir yaratılış efsanesinde şaman ile yılan arasındaki bağ dikkat çekicidir. Başlangıçta evreni simgeleyen, sonu görünmeyen kaotik bir su kütlesi mevcuttur. İnançlarına göre ilk şaman o denli kudretlidir ki yaratıcıya başkaldırma cüreti göstermiş ve onu reddetmiştir. Bu isyanı nedeniyle Tanrı tarafından yakılarak cezalandırılan şamanın bedeninin sürüngen varlıklardan meydana geldiği anlatılır.⁷⁴ Şor Türklerinin Şamanizm geleneğinde ise Orta Dünya’da konumlanan bazı yardımcı ruhlar bulunur. Kurbağa, yılan ve kertenkele gibi sürüngen formundaki bu spiritüel yardımcılardan ocakta ve ateşte barındığı kabul edildiğinden, kendilerine “ottingeezi” ateşin iyisi/ruhu adı verilir.⁷⁵

Yakut dilinde yılan kavramını karşılamak adına kullanılan bir diğer sözcük “moğov” olarak bilinir. Bu kelime kökünden, işitme yetisi olmayan yılan anlamında “kuccuguy mogov”, alevli yılan veya ejderhayı niteleyen “uot moğov” ve kutsal metinlerde adı geçen devasa deniz canlılarını (timsah) tanımlayan “ulahan moğov” gibi alt türler ve adlandırmalar türetilmiştir.⁷⁶ Türk mitolojisinde kertenkele veya yılan klasik edebiyatta semender; II. Uluslararası Mitoloji Sempozyumunda Ramazan Arı “Âşığın Mitolojik Sembolü: Semender” çalışmasındaki semender görseli⁷⁷ ile Emine Gürsoy Naskali’nin ‘Yılan Kitabı’ kitabının 107. sayfasında bulunan resim 11, aynı görseldir. Buradaki görselde, “Nanay nazarlık-muskasında yılanlar”⁷⁸ olarak bilgi verilmiştir. Yılan ile semender soydaştır hatta birbirinin yerine dahi isimlendirilmektedir. Semenderin ateşin içinde doğduğunu kabul eden klasik edebiyat ve halk edebiyatı bütün veriler ışığında haklıdır. Fakat semender ateşin

71 Aynur Koçak-Serdar Gürçay, “Alevî-Bektaşî Velâyetnâmelerinde ‘Ejderha’ Motifi”, *Journal of Analytic Divinity* 3/1 (2019), 37.

72 Bayram Durbilmez-Fatma Tekin, “Kazan-Tatar Türklerinin Halk Anlatılarında ‘Yılan’, ‘Ejderha’ ve ‘Yuha’”, *Türk Dünyası Araştırmaları* 124/245 (2020), 307-309.

73 Jean-Paul Roux, *Eski Türk Mitolojisi*, çev. Musa Yaşar Sağlam (Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 4. Basım, 2022), 67.

74 Naskali (haz.), *Yılan Kitabı*, 59-60.

75 Naskali (haz.), *Yılan Kitabı*, 64.

76 Naskali (haz.), *Yılan Kitabı*, 57.

77 Ramazan Arı, “Âşığın Mitolojik Sembolü: Semender”, *II. Uluslararası Mitoloji Sempozyumu Bildiri Kitabı (8-10 Haziran 2021/Ardahan)* (Ardahan: Ardahan Üniversitesi Yayınları, 2021), 553.

78 Naskali (haz.), *Yılan Kitabı*, 107.

içinde miydi yoksa ateş semenderin içinde miydi bu tartışmaya açıktır. Tür olarak “Portakal Göbekli Kertenkele” ağzından ateş püskürten bir kertenkeledir. Acaba kertenkelenin ağzından ateş püskürtmesi onu Türk mitolojisine bağlı kalarak ateşin içinde doğduğu mu varsayıldı yoksa şairin içinde yanan o aşk ateşini semenderin ağzından püskürttüğü ateşi, içinden geldiğini mi söylemek istemişti? Çünkü divan edebiyatı şairi her zaman şiirlerinde sözlerle resim çizer, olmayan bir şeyi anlatmaya kalkmaz. Aksi taktirde asıl sadık âşık kendisi olmayacak ve yalnızca kuru lafta kalacaktır. Zihinde ağaç metaforunun oluşması için bahçede de bir ağaç bulunması gerekir. Âşık, âşıklığını ispat etmek ister bu sebepten metaforlar canlıdır.

Tavus kuşu ejderhanın kanadıdır. Türk mitolojisinde hayat ağacının bekçisi olan yılan ile zikredilen kuş, tavus kuşu olmasa da İslâmî literatürde cennette yılanı yalnız bırakmayan kuş olarak zikredilir. *Kıyas-ı Enbiyâ*'da zikredilen yılan cennette bekçilik sırasında bir başına olmayıp tavus kuşu da oradadır.⁷⁹ Aşağıdaki beyitlerde iki soydaşı, şair bir arada kullanmıştır.

Neheng bahrda hoşdur semender âteşde

*Bu hâksâra gerekdür hevâda cilveger at*⁸⁰

Timsah denizde, semender ateşte güzeldir. Bu toprak içinde kalmışa havada süzülen, gösterişli bir at gerekir. Şair iki soydaşı bir beyitte zikredip yaşadığı alanlara bağlı olarak tezat oluşturmuştur. Kendisi de topraktandır. Fakat bu canlılar her ne kadar biri suya diğeri ateşe ait olsalar da karada da yaşayabilen canlılardır. Onlar birçok yerde yaşam sürerken ben de gökyüzünde süzülen bir at istiyorum, demiştir. Ancak bu iki soydaşı bir arada kullanması tesadüfî olmayıp ejderhaya da gönderme yapmaktadır. Çin mitolojisinde ejderhaya binek olarak göğe yükselmede kullanılırken at şeklinde tasvir edilmiş fakat Türk mitolojisinde de yarı at yarı insan şeklinde tasvir edilen “Tulpar” aynı zamanda kanatlı “Ejder At”, Ejder Aygırı” da bulunmakta olduğu başta da belirtilmiştir⁸¹. Şair, gökyüzünde süzülme için böyle bir varlık olmak istemekte ve yeryüzünde yeterince seyredildim, gökyüzüne çıkıp âlemi temaşa etmek istiyorum demek istemektedir. Yeryüzü âleminde toprağa batacak kadar kalıp anlamış biraz da gökyüzünde süzülmenin gerekliliğini vurgulamıştır.

Görenler murg-ı cânı nâr-ı âh-ı sûznâkümde

*Olur mı yanar odda böyle ten-perver semender der*⁸²

Benim yakan ahımın ateşi içinde can kuşumu görenler hiç böyle rahatına düşkün bir semender ateşte nasıl dayanır derler. Semender, ejderhaya heybet bakımından benzemeyen daha çok kertenkeleye benzeyen küçük sürüngen bir varlıktır. Onların ortak yanları aynı soydan ve aynı maddeden var olmalarıdır. Dışarıdan bakıldığında ejderha kadar pek de itibarı yoktur. Fakat hemhâl olundukça o küçücük varlığın ateş içinden var olduğu söylense de sanki burada ateş onun içinde

79 Gönül Alpay Tekin, *Sîmurg'un Kanadı: Mitoloji ve Edebiyat Makaleleri*, ed. Selim Sırrı Kuru-Sibel Kocaer (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2. Basım, 2022), 361.

80 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 230.

81 Bilgili, *Türk Mitolojisinde Fantastik Varlıklar*, 70-74.

82 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 291.

olduğu şair üzerinden de vurgulanmış gibidir. Şair de tıpkı semender gibi dışı sakın, düzgün görünümüdür. Perişan olmuş gibi görünmez fakat onun gönlünün yangınına görebilecek gözler bu tezat karşısında şaşkınlık içerisinde kalır. Rahatına düşkün gibi görünüp aslında acı içindedir. Melamilik inancına da çağrışım yapılmıştır. Bu inanışta ibadetler gizlidir, aşikâr edilmez. Çünkü her şey kulla yaratıcı arasındadır. Takva gizliyse ibadettir sevda gizliyse hakikattir çağrışımı yapılmıştır. Âşık yanmalı fakat tütmemelidir.

Ben ohayyâlem musahhardur bana bahr ile ber

Geh neheng ü geh peleng olmuşdurnaltumda semend⁸³

Ben o at terbiyecisiyim deniz de kara da bana boyun eğmiştir. Atımın altında kimi zaman timsah kimi zaman kaplan vardır. Şair, atını her yere sürebilen korkusuz, güç sahibi bir savaşçı resmetmiştir. Topkapı Sarayı'nda Nakkaş Osman tasvirlerine bakıldığında hükümdarlığın gücünü gösterecek bazı anlayışlar söz konusudur. Bu anlayışlar içerisinde iktidara sadece siyasetle değil coğrafya gücü ve bilgi donanımıyla da sahip olduklarını göstermek için egzotik diyarlardan çeşitli hayvanlar getirip sergilemişlerdir. Özellikle vahşi hayvanlar tercih edilmiştir ki saltanatın kudreti ve azameti anlaşılsın. Başka bir minyatürde, Yavuz Sultan Selim Mısır seferi sırasında iki vahşi timsahla karşılaşmakta ve birinin başını kılıçla koparıırken diğeri padişahın heybetinden aman diler gibi resmedilmiştir.⁸⁴ Şair, bir geleneği beyitte timsah ve aslan üzerinden yaşatmaktadır. Eski Türk geleneğinde de vahşi hayvanlarla mücadele, postunu kuşanma hükümdarın hem nefsanî hem de fiziki gücünün tescilidir.⁸⁵ Burada da geniş coğrafyalara ulaşarak vahşi hayvan gibi düşmanlarını atının altına sermiş bir savaşçı görülmektedir.

Didüm tâvûsa döndüm ser-te-ser mir 'ât olup ammâ

Visâlün cennetinden fârigam seyr-i cemâlünden⁸⁶

Baştan başa ayna gibi parlayıp tavus kuşuna döndüm. Senin kavuşma cennetinden ve yüzünü seyretmekten mahrum kaldım.

Cilve itdükçe çözüp zülfini ey bâd-ı sabâ

Reşk-i tâvûs-ı cinân olduğunı yâra tuyur⁸⁷

Ey sabah rüzgârı, sevgili saçlarını açıp naz ettikçe ona, cennet tavusunu kışkandıracak kadar güzel olduğunu söyle. Tavus kuşuyla ilgili beyitlerde şair, daha çok doğrudan sevgilinin güzelliği üzerinde vurgu yapmıştır. Cennet unsurunun kullanılması ise cennette yılanın yanında olduğunun kanıtıdır.

83 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 380.

84 Rana Demiriz, *Sanatla Yazılan Tarih: Osmanlı Minyatürleri*, ed. Zeynep Berktaş (İstanbul: Timaş Yayınları, 2025), 98-146.

85 Özkartal, "Türk Destanlarında Hayvan Sembolizmine Genel Bir Bakış", 63.

86 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 79

87 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 736.

Bekçi Yılan/Ejderha

Beyitlerde saç, çeşitli fiziksel özellikleri sebebiyle sevgilinin güzellik hazinesini koruyan bekçiye benzetilmiştir. Bunun sebebi ise sevgilinin saçları ya yüzünü gölgelemiş ya ayva tüyle-rini kapatmış ya da büküm büküm kakülleri güzel alnını perdelemiştir. Bu sebeple âşğın engeli ve düşmanıdır. Bu düşman bazen sinsiliği ve ürkütücülüğü ile nam salmış bir yılan (burada saçın siyah ve uzun olması daha etkili) bazen de heybetli olmasıyla ejderhadır (burada da saçın gür aynı zamanda kakülün büküm büküm oluşuyla ilgili). Şair bazı beyitlerinde düşmanı olduğu hâlde yılanı karşı rakiplerinden dolayı sevgiliyi koruyamadığına hayıflanır ve hayat ağacını terk etme hadisesine telmihte bulunarak zaten hainlik ezelde sende var demek istemiştir. Sonuç böyle olunca yılanın güvensizliğinden kaynaklı olarak tılsıma başvurmuştur. Kimi zamanda kaküllerini şahme-rana benzeterek asıl hainin insanoğlu olduğunu, âşıkların istidatsız olup Camasb'a göndermede bulunmuştur. Sevgilinin her bir telinin kusursuzluğu ve dokunulmamışlığının resmini çizmiştir. Bu şiirlerde yılanın, ejderhanın aslında kutsiyetini, iyi tarafını yitirmemiş hâlini de göstermektedir. Bazı beyitlerde de ejderha ve yılan nefsi temsil etmiştir. Yalnızca yüz hazinesini koruyan bir bekçi değil insanın beden denilen örtülü kıyafette gizlenen cevheri yani gönlün bekçiliğini de yapmıştır.

Klasik edebiyattaki ejderha-yılan bekçiliğinin kökeni, hayvan-ata, hayvan-ana kültüründen gelmektedir. Kadim Türk geleneğinde canlının her türlü kutsaldır. Bunun sebebi ise hepsi yaratıcının bir yansıması olmasından kaynaklıdır. Aynı zamanda atlı göçebe bir hayat sürdükleri için yaşamayı, hayatta kalmayı canlılardan öğrenmişler ve onlara bu sebepten saygı duymuşlardır. Fakat yaşam şartlarının değişmesiyle birlikte benimsenen bu tutum bölgesel etkilerle de değerini yitirmiştir. Halk anlatılarında hayat ağacını koruyan yılan, evi de koruyan 'iye' olmuştur. Ancak zamanla şeytani yönü ağır basmıştır. Bunların sebepleri arasında coğrafi etkiler de mevcuttur.

Bekçilik özelliği Türk mitolojisinde ve kutsal kitaplarda, kozmosu ve yaratılış mitlerini simgeleyen 'Hayat Ağacı' motifiyle anlatılır. Bu ağaç, dört mevsim canlılığını kaybetmeyen bir ağaç şeklinde olup yeraltı figürleri vasıtasıyla muhafaza edilir.⁸⁸ Kutsal metinler incelendiğinde, Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetteki varoluşları ve yasak meyveyi tüketerek ilahi emre karşı gelmeleri neticesinde oradan uzaklaştırılmaları hikâyesi hem Kur'an'da hem de Tevrat'ta yer alır. Ancak bu anlatıda yılanın bir aktör olarak sürece dahil olması, kutsal kitaplar düzeyinde yalnızca Tevrat'ta açıkça zikredilir. İslâm kültür geleneği ve tefsir külliyatı da yılan motifini kozmik kırılma anının merkezine yerleştirmiştir. İslâm mitolojisindeki bazı anlatılara göre yılan, ilk başta cennetin muhafızı ve oldukça göz alıcı bir varlıktır. Doğası gereği ateşten yaratılan ve topraktan halk edilen Hz. Âdem'e secde etmeyi reddettiği için ilahi huzurdan ebediyen sürgün edilen iblis, taşıdığı kıskançlık ve öfkeyle cennete tekrar sızmanın yollarını arar. Bu noktada, aralarındaki yakın dostluğa güvenerek yilandan yardım talep eder. İblis, meleklerin dikkatini çekmeden içeri girebilmek için yılanın ağzına gizlenir ve böylece korunaklı cennet bahçesine sızmayı başarak

⁸⁸ Bilgili, *Türk Mitolojisinde Fantastik Varlıklar*, 96.

Hız. Havva'yı kendine inandırır.⁸⁹

Gelibolulu Mustafa Âlî'nin divanında edebî kurguda yılanı “öz cevherin koruyucusu ve bekçisi” misyonunu yüklemesi, İslâm öncesi ve sonrası harmanlanan bu köklü anlatıların şair üzerindeki izdüşümünü açıkça göstermektedir. Esasen Anadolu coğrafyasının sözlü ve yazılı kültüründe yılan ve ejderha figürleri sadece birer şer odağı olmayıp aynı zamanda kutsallık, bilgelik, koruyuculuk ve iyilik atfedilen, biçim değiştirebilen (donuna girebilen) özel varlıklardır. Bu bağlamda Türk mitolojisi ve halk anlatılarında öne çıkan Yılan-Baba (Cılan-Baba) destanı dikkat çekicidir. Destanın varyantlarında bu varlığın çok katmanlı yapısı görülür: İlk varyantta; alp/yiğit karakteri, Yılan-Baba'yı amansızca takip eden tehlikeli bir ejderhayı etkisiz hâle getirerek onu mutlak bir ölümden kurtarır. İkinci varyantta; Yılan-Baba gerçekte insan formuna bürünebilen mistik bir yılanıdır. Kendisini kovalayan ejderhayı öldüren yiğide, bir şükran göstergesi olarak tılsımlı ve uğurlu kabul edilen mistik bir nesne hediye eder.⁹⁰ Hacı Bektaş Veli'nin evren (ejderha) donuna girmesi⁹¹ de kutsal bir koruyucuya ve velilerin büründüğü güçlü sembole dönüşümünün izlerini sürmektedir.

Dirler kuşatdı kenz-i kerâmâtı ejdehâ

*Delk içre görse zâtunı pirân-ı hoş-hitâb*⁹²

Kerametler hazinesini ejderha kuşattı derler. Seni eski yamalı derviş hırkası içinde gören güzel sözlü pirlere. Büyük manevi cevher dış görünüşte ihtişamla değil, bazen eski bir derviş hırkası altında gizlidir. Senin içinde keramet hazinesi vardır. Fakat bu hazine dervişane görünüş altında gizlidir ve onu ancak hakikat ehli pirlere anlayabilir. Şair, beyitte kendini yüceltmış ejderhayı da öz cevher bekçisi olan yamalı hırkaya benzetmiştir. Ejderhayı haşmetiyle ve büyüklüğü ile betimleyen şair bu sefer manevi bir büyüklükle betimlemiştir.

Münderic genç-i vücûdumda tılsımât-ı 'adem

*Kendi kendine nıgehbân olan ejderhâyam*⁹³

Bedenimdeki hazineyi yokluk tılsımlarıyla saklıyorum. Kendi kendini koruyan ejderha gibiyim. İçimde saklı büyük bir cevher vardır. Onu yokluk perdesiyle gizleyen ve koruyan bir ejderha gibiyim.

Delk-i niyâz içindeki her pir-i mu'tekif

*Bir gizlî genç ola ki kuşatmışdur ejdehâ*⁹⁴

Niyaz hırkası içindeki uzlete çekilmiş her olgun derviş, gizli bir hazine var ki ejderha kuşatmıştır. Niyaz ve tevazu hırkası giymiş, dünyadan yüz çevirip Hakk'a yönelmiş her gerçek derviş,

⁸⁹ Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi II. Cilt*, ed. Necati Demir (Ankara: Altınordu Yayınları, 10. Basım, 2025), 707.

⁹⁰ Ögel, *Türk Mitolojisi II*, 707.

⁹¹ Ögel, *Türk Mitolojisi II*, 714.

⁹² Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 311.

⁹³ Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 488.

⁹⁴ Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 517.

dışarıdan sade ve fakir görünse de aslında içinde büyük bir manevi hazine taşır. Ancak bu hazine kolay ele geçmez. Tıpkı ejderhanın koruduğu gizli bir defîne gibi ona ulaşmak nefis engelini aşmayı ve manevi olgunluk gerekir. Asıl hazine de budur ve ejderhanın bekçi metaforunu da görülmektedir. Zikredilen beyitte de öz hazine koruyucusudur. Yılan ve ejderhayı hazinenin bekçisi olarak beyitlerde tespit edilmiştir fakat mezar bekçisi olarak da aşağıdaki beyitte görülmektedir. Mezar bekçiliği Türk mitolojisine kadar uzanmaktadır. Erlik Han “Mezar Bekçiliği” görevi de yapar. Erlik Han tasvirleri, Kağan ile birlikte gömülen eşyaları mezar soyguncularından korumak ve soyguncuları korkutmak maksatlı kullanır.⁹⁵ Yılan da Erlik Han soyundan gelmektedir.

Virâne dil ki genc-i mahabbet nişânıdır

Zülfün gamından olsa tola kabri mâr ile

Harap olmuş gönül, aşk hazinesinin işaretidir. Mezarı yılanlarla dolu olması sevgilinin saçının derdinden olsa gerek. Hazineyle dolu olan gönlün mezar bekçiliğini yapmak da yılanla düşmüştür.

Kaşların yanında kim zülf adlu bir ejder yatur

Murg-ı cânı çâk idelden dahı birkaç per yatur⁹⁶

Kaşlarının yanında saç denilen bir ejder yatıyor. O ejderha can kuşumu parçalayıp yok etmiş geriye birkaç tüy bırakmıştır. Şair, sevgilinin kaşı ve saçı etrafında ölümcül bir güzellik tablosu kurar. Kaşlarının yanında pusuda bekleyen saç, bekçilik görevini üstlenmiş ejderhadır. Bu ejderha, aşğın can kuşunu parçalamış geriye yalnız birkaç tüy bırakmıştır. Yani sevgilinin güzelliğini görmek için acizliğini görmeden canhıraş mücadele etmiş fakat yok olmuştur. Bu beyitte hayat ağacı altındaki yılanla hayat ağacı üzerindeki kartalın çekişmesini görülmektedir. Sanki bir kapışma olmuş ve kuşun tüyleri etrafa saçılmıştır. Saç denilen ejderha gibi farklı bir yaklaşım mevcuttur. Saç diyorlar ama o ejderhadır, ortada bir benzetme yok diyerek hayal dünyası kurmaktan ziyade siz hayal dünyasında yaşıyorsunuz hakikat budur demektedir. Güzellik hazinesini, sevgilinin yüzünde saçlar ve kakül bekler. Kimi zaman göz ve kaş da görülmektedir. Aşağıdaki beyitte de şair, bu duruma soru yöneltmiştir.

Mârlar mı genc-i hüsnün bekler ebrûlar mıdur

Yâ ezelden bi-vefâlık başda yazular mıdur⁹⁷

Güzellik hazinesini yılanlar mı bekler, yoksa kaşlar mı? Yoksa vefasızlık ezelden beri başa yazılmış kader midir? Sevgilinin güzelliği bir hazineyse onu koruyan tehlikeler mi yoksa bizzat güzelliğin kendisi mi? Ve bu aşkın sonucu olan vefasızlık baştan beri kaderde yazılı mıdır? Hazine çok fazla yılanla muhafaza ediliyor şair acaba bu kader midir, bunca ulaşılmazlık nedendir sorusunu

95 Bilgili, *Türk Mitolojisinde Fantastik Varlıklar*, 25.

96 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 709.

97 Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 675.

hayıflanarak kaşa (şekil ve renk itibarıyla yılanı benzemesi) yöneltiyor. Yüz hazinesini saçın (yılanın) koruduğunu diğer beyitlerde teyit edilmişti. Şair güzellik unsurlarını tek tek ele alıp farklı bir manevi mücevher bekçisi olarak betimlemiştir.

*Nice alsun hâtem-i la'li Süleymân olmayan
'Âliyâ gisûları mârın nigejbân itdiler*⁹⁸

Süleyman olmayan biri, o kırmızı renkli mührü nasıl ele geçirsin? Ey Ali, sevgilinin saçları ona yılanı bekçi yapmıştır, diyerek kader mi dediği yukarıdaki beyitte, ulaşılmazlığın kendisine sebebini bulmuştur. Burada ayrıca başka bir çağrışım daha görülmektedir. Bilinir ki “İkâb” dünya padişahı olmak için Hz. Süleyman’ın yüzüğünün peşindedir. Onun bu hırsını gören şahmeran da hayat otunu ifşa etmez.⁹⁹ Belki sen de ele geçiremezsin fakat diğer rakiplerde ele geçiremez diyerek kendisini teskin etmektedir. Saçların yılanı benzetilmesini de ayrıca ele alınmalıdır ki bu durum Türk mitolojisine kadar uzanmaktadır. Pallas Rusya’da kadın şamanların yerlere kadar uzanan dalgalı saçlarının yılanı benzetildiğini belirtmiştir. Dede Korkut’ta, Salur Kazan rüyasını anlatır, “kargı gibi kara saçlarının uzadığını; uzanıp gözlerini örttüğünü” ifade etmektedir. Roux’nun dayanak gösterdiği bir başka örnek Salur Kazan’ın eşi Burla Hatun’un esaret altındayken, oğlu öldürülmesi sırasında, söylediği sözde geçmektedir: “Kargu gibi kara saçını yoldı”.¹⁰⁰

SONUÇ

Tabloda sunulan veriler doğrultusunda makalenin ana çerçevesini oluşturan Gelibolulu Mustafa Âlî, seçilen sembolik öğeleri 99 defa kullanmasıyla farklılık göstermemektedir. Şair, 16. yüzyılda perdelenen şöhretini ve II. Selim’in vefatından sonra devlet büyüklerince kabul edilmeyen ilmini, Âlî mahlası olarak toplumdan talep ettiğini ve bu durumu kültürel hafızaya seslenerek gerçekleştirmeye çalıştığını açık bir şekilde hissettirmektedir. Toplumsal hafızadan en köklü bilgileri ortaya çıkarmada ise Türk mitolojisinden yararlanmış, İslâm kimliğini de ekleyerek şiirini kadim bir kaftanla kuşatmıştır. Savaş aletlerine dönüşen ejderha ve yılan, Türk mitolojisindeki ateş-demir-yeraltı kültünü şiire taşıırken yılanın çevikliği, karakteri ve biçimi, ejderhanın kudret ve yıkıcılığı ile ifade edilirken kişiye göre şekil alan da bir alete dönüşmüştür. Yılanın kötülükle bağlantısını toplumsal hafızayı yeniden canlandırarak gerçekleştirmiş kibir, riya, ihanet, açgözlülük ve nefis gibi olumsuz özellikleri yılanın ve ejderhanın geçmişle bağlantısını kurarak yeniden betimlemiştir. Toplumsal ve siyasi eleştirilerini yılan metaforu üzerinden kurarak ahlaki bir söylem getirmiştir. Devlet büyüklerini methetmede yılanın kullanılması, hükümdarın adalet ve kudreti karşısında etkisiz kalan düşmanı temsil etmesiyle ilginçliğini korurken yine aynı varlık üzerinden ideal devlet düzenini ve güven ortamının sağlanmasına vurgu yapılmıştır.

⁹⁸ Mustafa Âlî, *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*, 704.

⁹⁹ Tekin, *Sîmurg’un Kanadı: Mitoloji ve Edebiyat Makaleleri*, 368.

¹⁰⁰ Naskali (haz.), *Yılan Kitabı*, 68.

Türk mitolojisindeki yeraltı kültü, Erlik tasavvuru, şamanik tedavi pratiklerinin Lokman Hekim'e kadar uzanan serüveni, hayat ağacı, yedi katmanlı kozmos anlayışı ve ejderha motifi divan şiirinde farklı estetik formlar altında yaşamaya devam etmiştir. İslâmiyet sonrasında ise bu miras tamamen ortadan kalkmamış, tasavvufî sembolizm ve şahmeran anlatılarıyla yeni anlam katmanları kazanarak dönüşmüştür. Bunun yanında semender, timsah ve tavus kuşu gibi figürlerin de aynı sembolik evren içerisinde değerlendirilmesi, Gelibolulu Mustafa Âlî'nin hayvan imgelemine daha geniş bir çerçevede kurduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, Gelibolulu Mustafa Âlî Divanı'nda ejderha/yılan mazmunu; Türk mitolojisi, İslâmi düşünce ve klasik estetik arasında kurulan kültürel devamlılığın önemli göstergelerinden biridir. Şairin tarihçilikten gelen gerçekçilik anlayışı bu imgenin kullanımına da yansımıştır. Özellikle açık sözlü anlatımı sayesinde yılan, yalnızca geleneksel bir mazmun olarak değil övgü, gözlem ve eleştiri alanlarında işlevsel bir sembol hâline gelmiştir. Bu durum, klasik Türk şiirinin yalnızca edebî bir yapı değil aynı zamanda farklı inanç sistemleri, kültürel katmanlar ve kolektif bilinç unsurlarını bünyesinde birleştiren çok boyutlu bir anlam dünyası olduğunu ortaya koymaktadır.

Şair			Yılan	Ejderha	Mâr	Şahmeran	Toplam	Yüzyıl
Bahtî Sultan I. Ahmed			0	0	0	0	0	17
Âhî			0	1	1	0	2	16
Ahmedî			2	8	10	0	20	14
Avnî (Fatih)			0	1	0	0	1	15
Bâkî			0	7	0	0	7	16
Beyânî			0	9	10	0	19	16
Dede Ömer Ruşenî			0	1	0	0	1	15
Emrî			0	20	24	0	44	16
Fevzî			0	1	4	0	5	16
Hamdullah Hamdî			1	4	4	0	8	15
Hecrî			0	2	1	0	3	16
Şeyh Gâlib			0	10	2	0	12	18
Şeyhülislâm Yahyâ			0	0	2	0	2	17
Vu sülî			0	0	0	0	0	16
Lâzîkizâde Feyzullah Nâfiz			2	12	8	0	20	18
Ahmed-i Rıdvan			2	9	20	0	31	15
Vahyî			0	3	15	0	18	17
Sehâbî			3	4	8	0	15	16
Yâver			0	1	0	0	1	18
Nev'î-zâde Atâyî			3	13	9	0	25	17
Diyarbakırlı Lebîb			0	7	5	0	12	18
Dîvân-ı Mânî ve Şehr-engîz-i Bursa			0	2	0	0	2	16
Nigârî			0	2	7	5	14	19
Sa'id Giray			0	4	7	0	11	18
Hakikî			7	9	12	0	28	15
Süheylî			3	8	10	0	21	17
Nehcî			0	3	4	0	7	17
Kânî			0	2	8	0	10	18
Zâtî			2	24	4	0	30	16
Âgâh			0	1	2	0	3	17
Bursalı Rahmî			3	13	6	0	22	16
Filibeli Vecdî			1	2	5	0	8	16
Tırsî			1	0	2	0	3	15
Ümmî Sinân			2	2	2	0	6	16
Âsık Çelebi			0	4	3	0	7	16
Muvakkît-zâde Muhammed Pertev			1	7	13	0	21	18
Kâmî			1	2	2	1	6	18
Diyarbakırlı Hâmî Ahmed			1	1	4	0	6	18
Arpaemini-zâde Mustafâ Sâmî			0	2	2	0	4	18
Münirî			0	0	3	0	3	16
Revânî			3	9	7	0	19	16
Selanikli Meşhurî			0	1	8	0	9	19
Numân Mâhir			0	5	4	0	9	19
Azmizâde Hâletî			0	11	20	0	31	17
Ravzî			1	9	7	1	18	16
Karakoyunlu Cihanşâh'ı			0	0	0	0	0	15

Ahmed Nâmî			0	2	3	0	5	17
Sünbülzâde Vehbî			1	16	14	0	31	18
Mostarlı Hasan Ziyâ'			0	10	3	0	13	16
Nedîm			0	4	2	1	7	18
Şehîrî			0	2	0	0	2	17
Kâtib-zâde Sâkib			0	6	5	0	11	18
Vizeli Ramazan Behiştî			1	14	6	0	21	16
Gelibolulu Sun'î			0	6	6	1	13	16
Haşmet			0	2	5	0	7	18
Nefî			0	6	4	0	10	17
Edirneli Nazmî			6	25	32	0	63	16
Erzurumlu Zihni			0	5	3	0	8	18
Mihrî Hâtun			0	1	2	0	3	15
Gelibolulu Mustafa Âlî			6	38	52	3	99	16
Bosnalı Âsım			0	2	4	0	6	18
Safvetî Mehmet Çelebi			0	2	1	0	3	17
Şevki			0	3	6	0	9	17
Tâci-Zâde Ca'fer Çelebi			1	11	13	0	25	16
Celilî			0	5	0	0	5	16
Şâhî			0	3	5	1	9	16
Sâkib Dede			0	0	11	0	11	18
Leylâ Hanım			0	0	2	0	2	19
Şeref Hanım			1	3	2	0	5	19
Bursalı İffet			0	1	2	0	3	19
Kalkandelenli Mu'îdî			0	11	3	0	14	16
Şeyhî			1	2	11	0	14	15
Adlî			0	1	0	0	1	15
Cenâbî			0	4	4	0	8	16
Nâ'ilî-i Kadîm			0	5	7	0	12	17
Dîvân-ı İzzet ve Nigâr-Nâme			0	2	0	0	2	18
Neşâtî			0	2	0	0	2	17
Dede Ömer Rûşenî			0	1	2	0	3	15
Karamanlı Nizâmî			3	0	4	0	7	15
Dürrî Ahmed Efendi			0	10	0	0	10	18
Gelibolulu Sürûrî			3	4	8	0	15	16
Mesîhî			0	2	11	0	13	15
Osman Nevres			0	4	14	0	18	19
Sehî Bey			2	6	11	0	19	16
Karamanlı Aynî			0	4	9	3	16	15
Muhyî			1	3	26	1	31	16
Sabrî (Seyyid Mehmet Emin)			1	1	0	0	2	17
Hayretî			0	7	5	0	12	16
Taşlıcalı Yahyâ Bey			1	19	8	0	28	16
Mezâkî			0	4	5	0	9	17
Dîvânçe-i Nebîl			0	1	2	0	3	19
Esrâr Dede			0	3	3	0	6	18
Mehmed Sıdkî			0	3	2	0	5	18

KAYNAKLAR

- Acar, Gülsüm. “Klasik Türk Edebiyatı’nda Yılan Metaforu”. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 6/4 (2023), 41-56.
- Aimukhambet, Zhanat.-Kassen, Aiauzhan-Kurmambayeva, Karlygash. “Kazak Folklorunda Yedi Başlı Ejderha”. *Milli Folklor*, 17/136 (2022), 192-204.
- Arı, Ramazan. “Âşığın Mitolojik Sembolü: Semender”. *II. Uluslararası Mitoloji Sempozyumu Bildiri Kitabı*. 55/62 (2023), 551-567.
- Avcı, Sait. “Muhibbî’nin Gazellerinde Güzellik Unsuru Olarak Saç”. *Gaziantep Üniversitesi Ayıntâp Dergisi*, 6/1 (2023), 12-27.
- Aytan, Talat-Yücel, Hicran. “Mesnevîlerde Olağanüstü Bir Unsur Olarak Ejderha”. *Bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5/9 (2025), 47-63.
- Baldick, Julian. *Hayvan ve Şaman: Orta Asya’nın Antik Dinleri*. Çev. Nevin Şahin. İstanbul: Hil Yayın, 3. Basım, 2022.
- Balıkçı, Şakire. “Şahmeran Efsanesi ve Yılan Tılsımlarının Psikanalitik Açısından Değerlendirilmesi”. *Fad (Folklor Akademik Dergisi)* 1/1 (2018), 53-64.
- Bayat, Fuzuli. *Mitolojiye Giriş*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 9. Basım, 2025.
- Bayat, Fuzuli. *Türk Mitolojik Sistemi (Kutsal Dişi- Mitolojik Ana, Umay Paradigmasında İlkel Mitolojik Kategoriler- İyeler ve Demonoloji)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 7. Basım, 2025, 1.
- Bayat, Fuzuli. *Türk Mitolojik Sistemi (Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamla Türk Mitolojisi)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 7. Basım, 2025, 1.
- Bilgili, Nuray. *Türk Mitolojisinde Fantastik Varlıklar*. ed. Melek Öztürk. Ankara: Hermes Yayınları, 2. Basım, 2025.
- Bilgili, Nuray. *Türk Mitolojisi*. Ankara: Kripto Kitaplar, 17. Basım, 2026.
- Çalışır, Gülsüm-Uncu, Gonca. “Sözlü Kültürün Sözlü İletişimle Harmonisi: Şahmeran”. *İnife-Dergi*, 3/2 (2018), 9-24.
- Demiriz, Rana. *Sanatla Yazılan Tarih: Osmanlı Minyatürleri*. ed. Zeynep Berktaş. İstanbul: Timaş Yayınları, 2025.
- Duman, Harun. “Türk Mitolojisinde Ejderha”. *International Journal of Humanities and Education (IJHE)*, 5/11 (2019), 482-493.
- Durbilmez, Bayram-Gümüş, Şeyma. “Kırgızistan’da Kara İyeler ve Devlerle İlgili İnanışlar: Kırgı-

- zistan- Türk Destanlarından Örneklerle”. *Milli Folklor*, 17/133 (2022), 58-70.
- Durbilmez, Bayram-Tekin, Fatma. “Kazan-Tatar Türklerinin Halk Anlatılarında ‘Yılan’, ‘Ejderha’ ve ‘Yuha’”. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 124/245 (2020), 307-326.
- Ertuğrul, Aykut (haz.). *Acâibü’l Mahlûkât*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2018.
- Esin, Emel. *Türk Kozmolojisine Giriş*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2001.
- Ferguson, John C. *Çin Mitolojisi: İnanışlar, İmparatorlar ve Ejderhalar*. çev. Cemal C. Tarımcıoğlu. İstanbul: Maya Kitap, 2024.
- Gedik, Seda. *Anadolu Sahası Masal ve Efsanelerinde Yılan- Şahmaran*. İstanbul: Kuzgun Yayıncılık, 2021.
- Gökcan, Melike. “Kültür ve Bilim Tarihinde İskender’le Bir Yolculuk: ‘İskendernâme ve Acâibü’l-mahlûkât’ Türü Eserlerin Kökenleri ve İlişkileri”. *Türkbilig* 40 (2020), 217-234.
- Güngör, Özlem. “Türk Mitolojisindeki Kozmik Ejderha Figürünün Osmanlı Sahası Divanlarındaki İzleri”. *I. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, 3 (2014), 1151-1154.
- Halis, Gökhan. *Mitler ve Arketipler*. İstanbul: Beyaz Baykuş Yayınları, 2025.
- İlhan, M. Emir. “Yedi Düvelden Yedi Başa Salur Kazan’ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürdüğü Boyda Mimetik Arzu”. *Folklor/Edebiyat*, 27/105 (2021), 15-28.
- İsen, Mustafa. *Gelibolulu Mustafa Âlî*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.
- Kalkan, Hatice- Deniz, Özkan. “Yılan Figürü ve Sembolizm”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10/3 (2021), 2328-2344.
- Kaya, Muharrem. *Mitolojiden Efsaneye Türk Mitolojisinin Anadolu’daki Efsanelerde İzleri*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 4. Basım, 2022.
- King, Leonard W. *Babil Mitolojisi: Mezopotamya Efsaneleri ve İnanışları*. çev. İnönü Korkmaz. İstanbul: Maya Kitap, 2019.
- Koç, Munise. “Mitolojik Bir Hayvan Olan Ejderhanın Nef’î Divanı’ndaki Kullanımı”. *Türkbilig*, 49 (2025), 163-183.
- Koçak, Aynur-Gürçay, Serdar. “Alevî-Bektaşî Velâyetnâmelerinde ‘Ejderha’ Motifi”. *Journal of Analytic Divinity*, 1/1 (2017), 34-64.
- Kramer, Samuel Noah. *Sümer Mitolojisi*. çev. Hamide Koyukan. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2017.
- Mustafa Âlî, Gelibolulu. *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*. haz. İ. Hakkı Aksoyak. Ankara: T.C. Kül-

- tür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018. Erişim 05 Haziran 2026. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58695,gelibolulu-mustafa-ali-divanipdf.pdf?0>
- Müller, W. Max. *Mısır Mitolojisi-Tanrılar, Dinler ve Kozmik Mitler*. çev. Cemal C. Tarımcıoğlu. İstanbul: Maya Kitap, 2024.
- Naskali, Emine Gürsoy (haz.). *Yılan Kitabı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2014.
- Ocean, Anthony E. *Türk Mitolojisi*. İstanbul: Mitoloji Tarihi Yayınları, 2026.
- Oener, Lejla. “Sâbit Dîvânı’nda Mitolojik ve Efsânevi Kuşlar (Anka, Sîmurg, Hümâ, Hüdhüd, Kakkânüs, Semender)”. *Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 6/13 (2018), 318-333.
- Onay, Ahmet Talât. *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. haz. Cemal Kurnaz. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004.
- Ögel, Bahaeddin. *Türk Mitolojisi*. ed. Necati Demir. Ankara: Altınordu Yayınları, 10. Basım, 2025, 1.
- Ögel, Bahaeddin. *Türk Mitolojisi*. ed. Necati Demir. Ankara: Altınordu Yayınları, 10. Basım, 2025, 2.
- Özdemir, Mehmet. “Klasik Türk Şiirinde Semender”. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5/4 (2021), 1861-1900.
- Özkartal, Mehmet. “Türk Destanlarında Hayvan Sembolizmine Genel Bir Bakış (Dede Korkut Kitabı’ndan Örnekler)”. *Milli Folklor* 24/94 (2012), 58-71.
- Roux, Jean-Paul. *Eski Türk Mitolojisi*. çev. Musa Yaşar Sağlam. Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 4. Basım, 2022.
- Samancı, Metin. “Klasik Türk Şiirinde İzleri Görülen Yılan Efsunu (Arbağ)”. *Journal of Turkish Language and Literature*, 5/4 (2019), 742-751.
- Smith, G. Elliot. *Ejderhanın Evrimi- Ejderha Kültü, Mitleri ve Efsaneleri*. İstanbul: Maya Kitap, 2023.
- Seemann, Otto. *Yunan ve Roma Mitolojisi- Tanrılar, Titanlar ve Kahramanlar*. çev. İnönü Korkmaz. İstanbul: Maya Kitap, 2024.
- Seyidoğlu, Bilge. *Mitoloji Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 6. Basım, 2014.
- Sivri, Medine-Akbaba, Cihan. “Dünya Mitlerinde Yılan”. *Folklor/Edebiyat*, 24/96 (2018), 53-64.
- Sofyalı Bâlî Efendi. *7 Makam 7 Nefs*. haz. Muhammed Bedirhan. 5. Basım. İstanbul: Hayykitap,

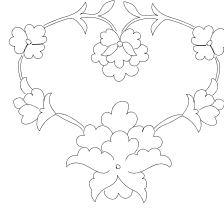
2024.

Şentürk, Ahmet Atillâ. *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*. İstanbul: DBY Yayınları, 2021,5.

Tekin, Gönül Alpay. Sîmurg'un Kanadı: Mitoloji ve Edebiyat Makaleleri. ed. Selim S. Kuru-Sibel Kocaer. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2022.

Vural, Emre. "Ejderhanın Mitolojiden Divan Şiirine Uzanan Yolculuğu". *Mukaddime* 16/1 (2025), 113-134.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Bilgisayar Hatlı Kolay Okunuşlu Üçlü Kur'an-ı Kerîm Meâli ve Türkçe Okunuşu*. sad. Mustafa Özel. İstanbul: Haktan Yayın Dağıtım, 2020.

Klasik Divan

Uluslararası Dil, Kültür ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi (KD-UDKEAD)
International Journal of Language, Culture and Literature Researches (KD-IJLCLR)

E-ISSN: 3023-820X
Yaz 2026 Summer 2026
Cilt 3 Volume 3
Sayı 1 Issue 1